

Omslagsfoto:

Stora bilden: Karta över Falkenberg från 1855.

Små bilderna:

Överst till vänster: Kv Måsen 13 i Arvidstorp.

Nere till vänster: Kv Skålen på Västra Gärdet.

Överst till höger: Kv Myran i Herting.

Nere till höger: Badhytt på Skrea strand, Knölaberget.

Foto Anna-Karin Skiöld 2004.

Text och foto kapitlen Inledning, Västra gärdet, Valencia, Arvidstorp, Östra gärdet, Tröingeberg, Herting, Hjortsberg/Kristineslätt, Skrea strand och Slätten Anna-Karin Skiöld 2004.

Text och foto områdena Kv Rosen och Stafsinge strand på Västra Gärdet, Kv Svärdet i Arvidstorp, Falkvägen på Östra gärdet och Nedre Tröingeberg, samt kapitlen Skrea samhälle/Ringsegård, Vinberg och Skogstorp Christina Thunqvist Svantesson 2005.

Redigering och layout Christina Thunqvist Svantesson 2005.

FÖRORD

Under fyra månader, april – juli 2004, inventerade bebyggelseantikvarie Anna-Karin Skiöld Falkenbergs tätortsbebyggelse. Inventeringen färdigställdes och redigerades av bebyggelseantikvarie Christina Thunqvist under hösten 2005. Området som inventerats är det som ingår i Delöversiktsplanen för Falkenbergs kommun 2005. Arbetet har initierats av Falkenbergs museum och Stadsbyggnadskontoret i Falkenbergs kommun, Länsstyrelsen (länsantikvarien) i Halland samt Landsantikvarien, Hallands läns museer. Projektet är samfinansierat mellan de tre förstnämnda parterna.

Avsikten är att utredningen skall utgöra kunskapsunderlag både vid avvägningar inför beslut om bygglov och som stöd för fastighetsägarna vid vård och underhåll av bebyggelsen. Vidare skall utredningen ligga till grund för rekommendationer i detaljplaner och i delöversiktsplan för Falkenbergs centralort. Arbetet med utredningen ses även som en viktig del av det mer långsiktiga miljömålsarbetet då inventeringen avses bli ett hjälpmedel för att uppfylla miljökvalitetsmålen avseende "God bebyggd miljö".

Någon fullständig kartläggning av bebyggelsen har inte rymts inom projektet. Falkenbergs tätort har inventerats och inom denna har därefter "värde-enhetliga områden" identifierats. Genom att beskriva dessa avser vi att sprida kunskap och förståelse för hur bebyggelsen kommit till, vad som är tidstypiska karaktärsdrag och vad som kan vara viktigt att bevara för framtiden. Utredningsarbetet har inte varit inriktat på enstaka byggnader av stort kulturhistoriskt värde, då dessa av resursskäl avses inventeras och beskrivas i särskild utredning. Sålunda kan åtskilliga fastigheter som inte omnämns i denna utredning ha höga bevarandevärden.

De generella rekommendationer som tagits fram i rapporten utgör en sakkunnig bedömning av vad som krävs för att bevara de värden som bebyggelsen har. I delöversiktsplanen och kommande detaljplaner liksom vid bygglovprövning måste den politiska avvägningen göras av hur säkerställande av värdena skall ske.

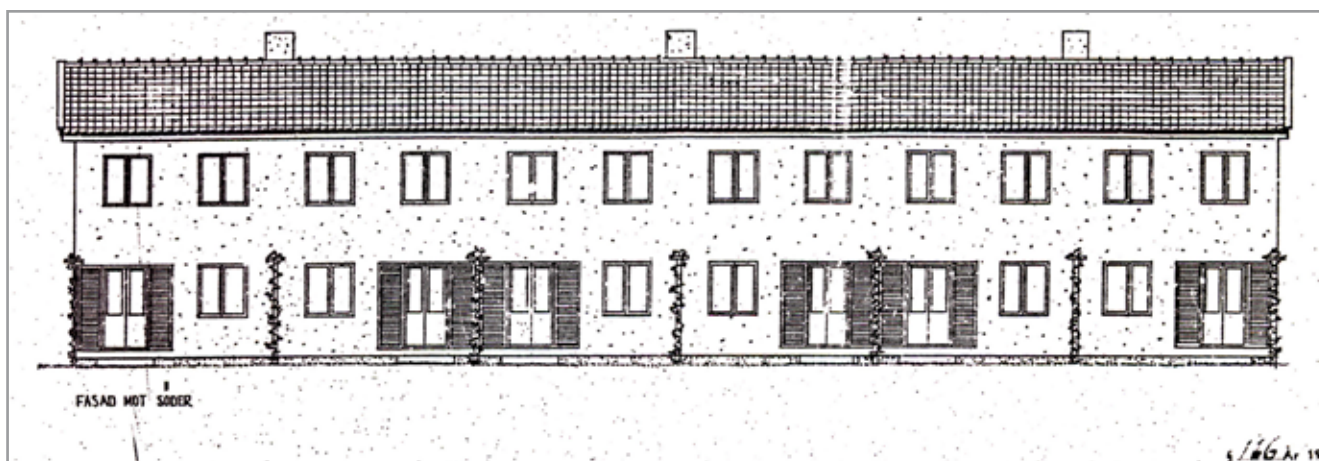
Vår förhoppning är att rapporten skall bli ett inspirerande, användbart och viktigt underlag för det fortsatta arbetet med bevarande och utveckling av staden.

För Stadsbyggnadskontoret

Monica Rudqvist Johan Risholm

För Falkenbergs Museum

Debbie Thompson

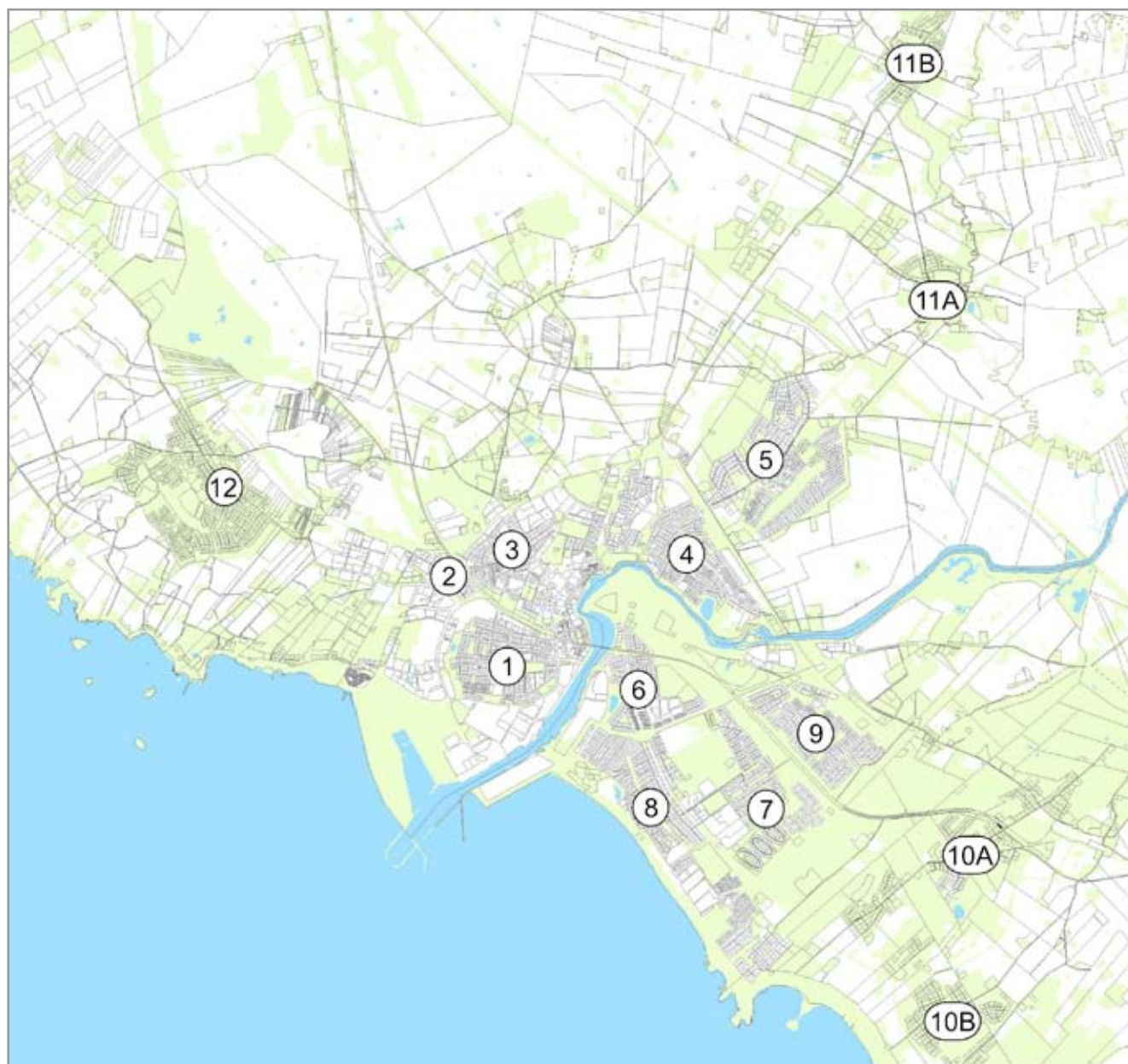

Nybyggnadsritning för radhus i kvarteret Rosen, Västra gärdet.

INNEHÅLL

ÖVERSIKTSKARTA	VI
INLEDNING	1
BYGGNAD SINVENTERINGENS BETYDELSE I PLANERINGEN	3
VARSAMMA FÖRÄNDRINGAR.....	5
FALKENBERG.....	6
1. VÄSTRA GÄRDET	11
1:1. KOMPASSEN OCH DEL AV SKOTET.....	15
1:2. DEL AV KV SKOTET, RODRET OCH MASTEN	17
1:3. MASTEN OCH DEL AV RODRET.....	19
1:4. STAREN, SVALAN OCH DEL AV TRASTEN, DUVAN, SIPPAN M.FL.....	21
1:5. DRAGGEN, TROSSEN, SEGLET, RIGGEN, RATTEN OCH DEL AV FLAGGAN.....	23
1:6. OMRÅDET SÖDER OM JÄRNVÄGEN.....	25
1:7. KVARTERET ROSEN 17, radhuslängorna	27
1:8. STAFSINGE STRAND	29
2. VALENCIA	31
2:1. KVARTEREN ORMBUNKEN, OLYMPEN OCH DIRIGENTEN.....	33
3. ARVIDSTORP OCH DELAR AV INNERSTADEN	35
3:1. KVARTEREN VINKELN OCH PASSAREN	39
3:2. KVARTERET ORMEN	42
3:3. TÄLTET 1-4	43
3:4. MÅSEN 2 OCH 13	45
3:5. KVARTEREN LANTARBETAREN OCH RÄTTAREN	47
3:6. KVARTERET HERDINNAN	48
3:7. DEL AV KV SÅNINGSMANNEN, ODALMANNEN OCH FOGDEN	49
3:8. KÄRRALYCKAN 4 - 7.....	50
3:9. KÄRRALYCKAN 1-3 OCH BRATTALYCKAN	51
3:10. REPSLAGAREN 16-20	52
3:11. KVARTERET SVÄRDET	53
4. ÖSTRA GÄRDET / FAJANS	57
4:1. KVARTEREN PILEN, BÅGEN OCH GRUEBÄCK.....	61
4:2. SLOALYCKAN	63
4:3. VINDILEN 1.	65
4:4. STÖVELN	66
4:5. KVARTERET LERMARKEN M.FL.....	67
4:6. KVARTEREN NITEN, NARVA OCH NOTARIEN	71
4:7. FALKVÄGEN I N-KVARTEREN	73
4:8. FAJANS	75
5. TRÖINGEBERG	79
5:1. FABO-HUSEN	81
5:2. ÖVRE TRÖINGEBERG	83
5:3. GAMMELS VÄG	86
5:4. RIMMAREVÄGEN	87
5:5. FLERFAMILJSHUSEN PÅ NEDRE TRÖINGEBERG	89
5:6. NEDRE TRÖINGEBERG	91

6. HERTING	93
6:1. KVARTERET MAJOREN M.FL.	97
6:2. KV LÖVET, LINSEN, LINDEN, LAMPAN OCH LAGMANNEN	101
6:3. KVARTEREN LÄNSMANNEN OCH LÄDERLAPPEN	105
6:4. KVARTERET LUGNET M.FL.	107
6:5. KVARTERET KORALLEN M.FL.	109
6:6. KV KNIVEN, KLIPPAN, KLASEN, KLUBBAN OCH KLINGAN	111
7. HJORTSBERG / KRISTINESLÄTT	113
7:1. KVARTERET SANDKORNET M.FL.	116
7:2. KVARTERET ORDENSBANDET M.FL.	117
7:3. KVARTERET HJORTEN.....	119
8. SKREA STRAND	121
8:1. BADSTUGEKVARTEREN	125
8:2. KVARTERET JUNGFRUN M. FL.....	129
8:3. HAVSBADSALLÉN: JULLEN, JORDGUBBEN, JÄNTAN OCH JUNGSMANNEN	131
8:4. KVARTEREN JÄNTAN, JUNKERN OCH DEL AV FYREN	133
8:5. KVARTERET SNIPAN	134
8:6. KVARTERET LANTERNAN	135
8:7. KVARTERET PROPELLERN M.FL.....	136
8:8. KV KLYVARBOMMEN, ANKARSPELET, DEL AV DURKEN OCH HYTTEN	138
8:9. KVARTERET TULLKRYSSAREN M.FL.....	139
9. SLÄTTEN	141
9:1. KVARTERET VISAN M.FL.....	143
9:2. KVARTERET MARKURELL M.FL.	145
9:3. KVARTERET FRUNTIMRET M.FL.	147
9:4. KVARTERET HERTHA M.FL.....	148
9:5. KVARTERET RINGDANSEN M.FL.	149
9:6. OMRÅDET ÖSTER OM SIMMENS VÄG	150
10. SKREA SAMHÄLLE OCH RINGSEGÅRD	153
10:1. SKREANÄS, STATIONSSAMHÄLLET.....	156
10:2. SKREA BACKE	158
10:3. NORRA ÄNGSLYCKEVÄGEN	160
10:4. RINGSEGÅRD; rutnätsplanen.....	162
11. VINBERGS KYRKBY OCH SAMHÄLLE	165
11:1. OMRÅDET KRING VINBERGS KYRKA.....	168
11:2. HEDVÄGEN I VINBERGS KYRKBY	171
11:3. OMRÅDET VID F.D. JÄRNVÄGSSTATIONEN I VINBERGS SAMHÄLLE	173
12. SKOGSTORP	175
12:1. GAMLA CENTRUM MED VALLMOVÄGEN OCH TULPANVÄGEN.....	177
12:2. KEDJEHUSEN VID GULLREGNSVÄGEN	179
12:3. ”STRANDHAGA”, sydvästra Skogstorp	181
FOTO	183
TIDIGARE INVENTERINGAR MED KARTOR	184
ÖVRIGA KÄLLOR	189
STADSDELSKARTOR MED VÄRDE-ENHETLIGA OMRÅDEN	190

ÖVERSIKTSKARTA

Falkenberg med stadsdelarna

1) Västra Gärdet	7) Hjortsberg
2) Valencia	8) Skrea strand
3) Arvidstorp	9) Slätten
4) Östra Gärdet / Fajans	10) A: Skrea samhälle och B: Ringsegård
5) Tröingeberg	11) A: Vinbergs kyrkby och B: Vinbergs samhälle
6) Herting	12) Skogstorp

Kartor över stadsdelarna med värdeenhetsliga områden på sidorna 190-194.

INLEDNING

Syfte och målsättning

Inventeringen av Falkenbergs innerstad är ett led i miljömålsarbetet i Halland. År 1999 antog riksdagen 15 miljökvalitetsmål som ska uppfyllas till år 2020. Ett av delmålen är "God bebyggd miljö". Etappmål för bebyggelsen är bland annat att "senast år 2010 grundas den statliga och kommunala planeringen på program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska bevaras och utvecklas" dessutom ska "den äldre kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen senast 2010 vara identifierad och ett program för skydd av dess värden finnas".

Syftet har varit att få en översiktlig inventering av bebyggelsen i hela Falkenbergs tätort. Fokus har lagts på något som benämns "värde-enhetliga områden". Områdena uppfyller något eller några av följande kriterier:

- sammanhängande och enhetligt
- kännetecknas av liknande bebyggelse, säregen stadsplan, likartade gatu- och trädgårdsrum, särpräglade detaljer etc
- präglas och karaktäriseras på ett tydligt sätt av en viss tid
- kulturhistoriskt värdefullt.

Det övergripande begreppet *kulturhistoriskt värde* kan omfatta

- dokumentvärde (så som t.ex. arkitekturhistoria; teknikhistoria eller information om stadens utveckling), och/eller
- upplevelsevärde (konstnärligt; upplevelse av tid och kontinuitet; miljömässigt så som placering i landskapet eller stadsmiljön)
- övergripande/förstärkande värden (så som autenticitet; representativitet eller sällsynthet).

Någon dokumentation av enskilda byggnader har inte varit avsedd att rymmas inom ramen för detta arbete. Rapporten ska å andra sidan kunna ligga till grund för framtida mer djupgående studier av Falkenbergs byggnadsbestånd.

Målsättningen har varit att få ett kunskapsunderlag för den fortsatta planläggningen och bygglovshandlingen i kommunen. Områdenas karaktärer har redovisats så att

deras fortsatta utveckling och förändring ska kunna ske utifrån de förutsättningar som finns och så att de kulturhistoriska värdena beaktas. Se vidare avsnitt "Byggnadsinventeringens betydelse i planeringen".

Inventeringens syfte är även att fungera som en kunskapskälla för allmänheten. Genom en ökad kunskap och information om områdets historia, karaktärer och kulturhistoriska värden underlättas bevarandearbetet.

Metod

Tätorten har delats in i områden, "stadsdelar", som därefter har beskrivits var och en för sig. (Avgränsningarna i detta arbete är utritade med prickad linje på kartorna. De skiljer sig något från de egentliga stadsdelarna som fastställts av kommunfullmäktige.)

En översiktlig inventering i fält har gjorts parallellt med studier av bygglovshandlingar och detaljplaner, både äldre och idag gällande. Även äldre foton har studerats. Tyngdpunkten har lagts vid att åskådliggöra hur tätortsbebyggelsen vuxit fram, när den planlades samt hur den bebyggts. Utifrån denna övergripande beskrivning har de värdeenhetsliga områdena valts ut.

Eftersom enskilda byggnader inte har lyfts fram, kan solitära byggnader med höga kulturhistoriska värden ha utelämnats. Istället har fokus riktats mot sammanhållande områden med tidstypiska karaktärsdrag.

Referensgrupp

Projektets referensgrupp har bestått av museichef Deborah Thompson, stadsarkitekt Monica Rudqvist, planarkitekt Johan Risholm, t.f. landsantikvarie Eivind Claesson / landsantikvarie Christer Gustafsson och länsantikvarie Mats Folkesson.

Kv Flaggan på Västra Gärdet.

Inventeringar i Falkenberg

Det är överlag få byggnadsinventeringar som har gjorts i Falkenbergs kommun. År 1991 antogs *Program för kulturmiljövård. Bygd att vårda!* gällande hela kommunen. Där ingår ett fåtal miljöer från tätorter.

Följande tidigare inventeringar över Falkenbergs tätort redovisas mer utförligt med kartor på sidorna 184-188:

- Bevarandeplanen för innerstaden (1986)
- Bevarandeplanen för delar av Herting (1991)
- Riksintresset; KN 21 (1987)
- Kv. Kyrkan, Prästgården m.fl. Kulturhistorisk undersökning (1989)
- Kv Svärdet och Nyckeln. Kulturhistorisk undersökning (1987)
- Östra gårdet. Kulturhistorisk undersökning av de äldsta egnahemskvarteren (1995).

Avgränsningar

Det område som ingår i inventeringen är det samma som omfattas av Delöversiktsplan för Falkenbergs innerstad 2005.

Stadens äldsta del har helt utelämnats. Den redovisas i bevarandeplanen för Falkenbergs innerstad som antogs av kommunfullmäktige i december 1986. Innerstaden ingår även i ett av Falkenbergs kommuns sex riksintressen

enligt miljöbalken. Riksintressets avgränsningar framgår av karta på sidan 187.

Bevarandeplanen kompletterades 1989 med en kulturhistorisk undersökning av kvarteren Kyrkan och Prästgården, som också ingår i riksintresset, samt de norrut angränsande kvarteren. Vad gäller bebyggelsen där hänvisas till dessa arbeten. Även stadens industriområden har medvetet exkluderats.

Inventeringen har bara omfattat exteriörer. Interiörer som trapphus m.m. har helt utelämnats. De äldsta egnahemskvarteren på Herting och Östra gårdet samt kvarteret Svärdet och Nyckeln beskrivs mer utförligt i de undersökningar som nämnts ovan.

Värdering och rekommendationer

Utifrån den översiktliga inventering som gjorts har områden lyfts fram och värderats. Rekommendationer för den framtida hanteringen och utvecklingen av områdena har även tagits fram. Denna värdering är generellt hållen. I den framtida bygglovshanteringen kommer särskilda värderingar och ställningstaganden att behöva göras vid varje enskilt ärende.

Förhoppningen är dock att föreliggande rapport ska kunna ge riktlinjer för såväl den kommunala handläggningen som den enskilda fastighetsägaren.

Kvarteret Kastanjen, Västra Gårdet.

BYGGNAD SINVENTERINGENS BETYDELSE I PLANERINGEN

Ett områdes kvaliteter, kulturhistoriska värden och särprägel måste fastställas för att man ska kunna säkerställa en hållbar utveckling av bebyggelsen samt ett önskvärt bevarande. Byggnadsinventeringar och kulturmiljöprogram är nödvändiga underlag för att kommunen ska ha möjlighet att ta ställning till ett framtida bevarande av byggnadsbeståndet och verka för att lagstiftningen efterföljs. Om ett områdes kulturhistoriska värde har identifierats och redovisats finns ökade möjligheter att hävda dessa i den kommunala planeringen och i bygglovshandlingen. Sedan plan- och bygglagens (PBL) införande 1987 har kommunerna planmonopol vilket också medför ett stort ansvar för att kulturmiljön beaktas och tillvaratas.

Genom att lyfta fram områden och beskriva dess kulturhistoriska värden kan förutsättningarna förbättras för att en framtida utveckling sker utifrån deras egna villkor. Det är viktigt att redogöra för vilka karaktärsdrag som är viktiga att värna.

Vid upprättandet av nya detaljplaner kan information om områdets värden inhämtas från byggnadsinventeringen. Man kan säkerställa skyddet, och skriva in planbestämmelser som varsamhets- och skyddsföreskrifter i detaljplaner, så att den kommande bygglovshandlingen underlättas. Varsamhetskrav och förvanskningsförbud kan också preciseras i planers beskrivningar.

Gällande bebyggelse i områden med utpekade kulturhistoriska värden bör antikvarisk sakkunnig ingå i bygglovsprövningen. Bygglövsnämnden har stora möjligheter att skydda bevarandevärd bebyggelse genom 3:e kapitlet i Plan och Bygglagen.

Hänsynskrav, PBL 3:1

Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärden på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg som är estetiskt tilltalande, lämplig för byggnaderna som sådana och som ger en god helhetsverkan.

Varsamhetskrav, PBL 3:10

Ändring av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

Förvanskningsförbud, PBL 3:12

Byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.

Varsamhetskravet enligt PBL 3:10 gäller alltid och ska beaktas vid all bygglovsprövning. Genom att lägga in konkretiserade varsamhetsbestämmelser i detaljplanen kan man tydliggöra vad det är i ett områdes särprägel och kulturhistoriska värde som ska bevaras. Här är det även möjligt att styra så att kommande förändringar bidrar till att återställa byggnaden i ursprungligt skick. I plan kan även skyddsbestämmelser enligt PBL 3:12 skrivas in för bebyggelse som klassats som särskilt kulturhistoriskt värdefull. Rekommendationerna i denna inventering kan sägas utföra sådan värdering som avses i PBL 3:12.

Enligt PBL 8:6 kan även bygglovsplikten via detaljplan eller områdesbestämmelser utökas med syfte att skydda värdefull bebyggelse. Om den pågående markanvändningen avsevärt försvåras på grund av skyddsbestämmelserna kan det leda till att fastighetsägaren har rätt till ekonomisk ersättning.

Nedan följer delar av PBL:s 8:e kapitel gällande bygglov, rivningslov och marklov som kan vara vägledande för ändringar inom inventerat område.

PBL 8 kapitel

1 § Bygglov krävs för att

- 1. uppföra byggnader,*
- 2. göra tillbyggnader,*
- 3. ta i anspråk eller inreda byggnader helt eller till viss del för väsentligen annat ändamål än det för vilket byggnaden senast har använts eller för vilket bygglov har lämnats,*

4. göra sådana ändringar av byggnader som innebär att det inreds någon ytterligare bostad eller någon ytterligare lokal för handel, hantverk eller industri.

3 § I områden med detaljplan krävs, utöver vad som föreskrivs i 1 och 2 §§, bygglov för att

1. färga om byggnader eller byta fasadbeklädnad eller taktäckningsmaterial samt för att göra andra ändringar av byggnader som avsevärt påverkar deras yttre utseende,
2. sätta upp eller väsentligt ändra skyltar eller ljusanordningar,

4 § Bestämmelserna i 1--3 §§ gäller inte i fråga om nedan angivna åtgärder beträffande en- eller tvåbostadshus och till dem hörande fristående uthus, garage och andra mindre byggnader (komplementbyggnader):

1. färga om byggnader inom områden med detaljplan, om byggnadens karaktär däri- genom inte ändras väsentligt,
2. med mur eller plank anordna skyddade uteplatser i anslutning till bostadshuset, om muren eller planket inte är högre än 1,8 meter, inte sträcker sig mer än 3,0 meter ut från huset och inte placeras närmare gränsen än 4,5 meter,
3. anordna skärmtak över sådana ute-

platser som anges i 2 eller över altaner, balkonger eller entréer, om skärmtaket inte är större än 12,0 kvadratmeter och inte sträcker sig närmare gränsen än 4,5 meter,

4. uppföra högst två komplementbyggnader i omedelbar närhet av bostadshuset, om byggnadernas sammanlagda byggnadsarea inte är större än 10,0 kvadratmeter, taknockshöjden inte överstiger 3,0 meter och byggnaderna inte placeras närmare gränsen än 4,5 meter.

6 § Kommunen får för ett område som utgör en värdefull miljö bestämma att bygglov krävs för att

1. inom områden som inte omfattas av detaljplan utföra sådana åtgärder som avses i 3 § första stycket 1,
2. inom områden med detaljplan färga om en- eller tvåbostadshus och komplementbyggnader,
3. underhålla sådan bebyggelse med särskilt bevarandevärde som avses i 3 kap. 12 §.

Kommunen får, i områden som utgör en värdefull miljö eller i områden för vilka områdesbestämmelser utfärdats, bestämma att bygglov krävs för att utföra sådana åtgärder som avses i 4 § andra stycket 1 och 2.

Kv Niten, Östra Gärdet.
Foto C. Thunqvist

VARSAMMA FÖRÄNDRINGAR

Generellt sett har all bebyggelse som uttrycker sin tids tankar och ideal ett kulturhistoriskt värde. En hållbar utveckling förutsätter att man ser varje enskild byggnads förutsättningar och kulturhistoriska värde som en tillgång. Förändringar av byggnadsbeståndet sker kontinuerligt och ska fortsätta göra så även i framtiden. Det gäller dock att varje förändring underordnar sig och anpassas till det befintliga.

Ett hus detaljer har stor betydelse för helhetsintrycket. Det är ofta genom byggnadsdetaljernas utformning som husen har smyckats och fått ett speciellt uttryck.

Tilläggsisoleringar som blev vanliga från 1970 och framåt döljer husens ursprungliga exteriörer. Genom nya fasader minskas taksprången och fönstren får en mer indragen placering med djupare nischer vilket både leder till ett nytt exteriört uttryck och mörkare lägenheter. De djupa fönsternischerna kan även öka bullernivåerna i lägenheterna genom att ljudvågorna hålls kvar på ett mindre utrymme.

Fönstren är en viktig del av husen. Olika tider symboliseras av olika fönsterutformningar gällande poster, spröjsverk, material och färgsättning. Tidigare var fönsterglasen tunnare. Det valsade glasets var det dominerande från 1930. Mycket av det fönsterglas som sätts in idag, både i nya och gamla hus, är ett så kallat floatglas som ofta är flera millimeter tjockare vilket gör att ljuset reflekteras mot ytan och därigenom skapar ett nytt fasaduttryck. Det är ofta att föredra att renovera gamla fönster, men om de måste bytas ut så bör de nya göras likt de gamla både vad gäller material och utformande.

Ett hus entré är viktig för dess karaktär. Tiden fram till 60-talet karaktäriseras av hantverksmässigt tillverkade portar, ofta med en kombination av trä och glas.

Entréernas portar, inramningar, eventuella skärmtak och armatur utgör en helhet som är viktiga att bevara. Idag är det tyvärr relativt sällsynt med entréer som har kvar de ursprungliga portarna. Många har bytts ut mot aluminiumdörrar som avviker från husets övriga arkitektur. Ett par fina exempel finns

dock utmed Holgersgatan invid Stortorget och i fastigheten Vinkeln 1 vid Holgers plan där dörrarna i trä och glas är bevarade.

Vänster: Holgersgatan 12. Höger: Vinkeln 1.

En annan viktig detalj på både enfamiljs- och flerbostadshus är balkongerna. Utformandet av balkongfronterna är en viktig del av den arkitektoniska karaktären.

I sammanhållande och enhetliga grupphusområden måste hänsyn tas till hela området. Vid förändringar går det inte bara att se till det enskilda huset utan hänsyn måste tas till hur helhetsintrycket påverkas. Till exempel måste större hänsyn tas till hela området vid förändringar av kedjehusen på Slätten än vad som behöver göras vid ingrepp på heterogena villabebyggelsen i östra delen av Hjortsberg.

FALKENBERG

Den befintliga bebyggelsen är ett resultat av samhällets utveckling. Genom att studera stadsplaner och byggnader kan mycket av en stads historia utläsas. Den nationella och lokala bostadspolitiken, industrialiseringen som lett till att flera stora företag etablerats i Falkenberg, befolkningsutvecklingen, bilismen och dragningarna av riksvägarna samt järnvägens intåg och ändrade sträckning i staden är några av de faktorer som lett till att staden idag ser ut som den gör.

För att få en förståelse för de kommande områdesbeskrivningarna följer nedan en kortfattad och översiktlig beskrivning av Falkenbergs utveckling under 1900-talet. Decenniernas årsringar går att utläsa i stadens bebyggelse.

Stadsplaner

Den första stadsplanen för Falkenberg utformades 1841. Tidigare samma år hade en stadsbrand ödelagt stora delar av staden vilket föranledde upprättandet av en regleringsplan. Den andra regleringsplanen utformades 1899. Planen omfattade fortfarande enbart staden väster om Ätran.

Falkenberg expanderade i snabb takt runt sekelskiftet 1900 och en ny regleringsplan, omfattande större områden, ansågs snart vara nödvändig. 1906 års stadsplaneförslag, utarbetad av Nils Gellerstedt, kom att innefatta Västra gärdet, inägo- och utmarksjordarna samt den västra delen av Herting. Gellerstedt var inspirerad av den medeltida stadsplanen med dess slingrande gator. Kvarteren Mälaren och Tegelbacken, som följer Ätrans östra strand, är ett resultat av Gellerstedts förslag. Planen fastställdes 1915 men Hertingområdet undantogs bland annat på grund av tegelbrukets nyttjande av området.

Innan den första stadsplanen för Herting fastställdes 1932 bebyggdes kvarteren Mälaren, Tegelbacken, Mältaren, Plantérlyckan och Ryggåsen med egna hemsvillor. Det rådde stor bostadsbrist i Falkenberg och redan 1898 hade det funnits planer på att upplåta tomter för egna hembyggnader. Nya stadsplaner upprättades på 1930-talet på grund av flyttningen av järnvägen.

Kommunens utvidgning

År 1907 inkorporerades Herting med Falkenbergs stad. Skrea hade invändningar mot detta eftersom de då förlorade skatteintäkterna från laxfisket i Ätran. År 1936 inkorporerades Arvidstorp med Falkenbergs stad. Falkenberg hade under lång tid motsatt sig detta på grund av ökade utgifter. Stadens utvidgades nu västerut. År 1951 inkorporerades Skrea med Falkenberg.

**Måsa-Brittass stuga vid Arvidstorpsvägen.
Foto Severin Nilsson (1846 - 1918).**

I början av 1950-talet skedde omfattande kommunsammanslagningar i Sverige. Antalet kommuner reducerades från cirka 2500 till omkring 1000 sk storkommuner. Nästa kommunreform sker 1971 då knappt 300 kommunblock bildas. Falkenbergs stad går då samman med sex landskommuner och bildar nuvarande Falkenbergs kommun.

Näringsliv

Stadens näringsliv har haft stor betydelse för dess utveckling. En av de tidigaste industrierna var tegelbruken. De leriga markerna i Falkenberg gav goda förutsättningar för tegelproduktion. Fajans tegelbruk, som senare gav namn till området Fajans, lades ner 1974. På Herting låg Falkenbergs tegelbruk som var igång fram till 1986. Även Falkenbergs Ångsåg med dess plankagård hade stor betydelse för Falkenbergs tidiga utveckling

Ett flertal stora industrier med många anställda har lett till en befolkningsökning och ett stort behov av bostäder under de senaste 100 åren. AB Falkenbergs Valskvarn, Hallands Lantmäns Centralförening och Falkenbergs Mek Verkstads AB som alla förlades vid Ätrans mynning är några av de företag som betydde mycket för stadens industriella uppgång under tidigt 1900-tal. Under mellankrigstiden etablerades stadens skindustri som då hade cirka 250 anställda.

Under efterkrigstiden började en högkonjunktur. Efter varvets start 1946 växte Falkenberg som industristad.

ASEA, senare Glasfiber, köpte mark i Falkenberg för att uppföra Skandinaviens enda glasfiberfabrik år 1960. Fabriken byggdes 1962 på östra sidan om Ätran. Kravet på hamnläge medförde att det fina grönområdet "Gröningen" fick offras. Förutom det hamnära läget efterfrågade företaget bostäder till sina anställda. Sammanlagt byggdes fem flerbostadshus under kort tid åt företagets anställda i kvarteren Linsen och Lagmannen på Herting. Fortfarande benämns de "glasfiberhusen". Fabriken lades ner på 1990-talet. Som mest arbetade 500 personer på företaget. På 1970-talet byggde Vin & Spritcentralen en anläggning, numera också nedlagd, vid Skrea strand.

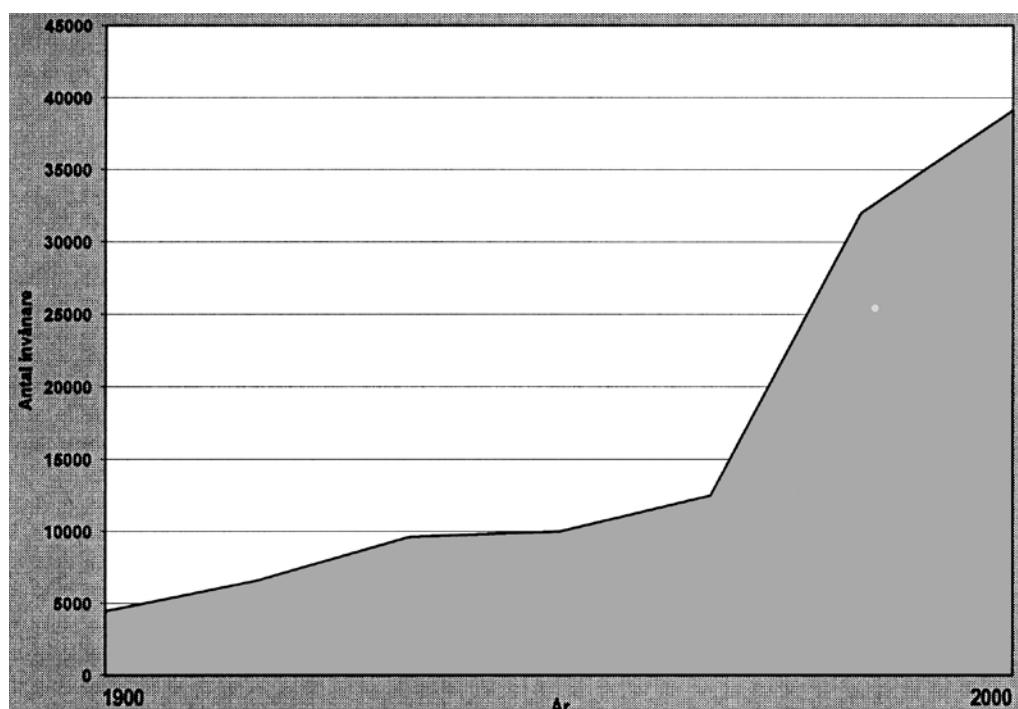
Befolkning

Från att ha haft omkring 4000 invånare i början av 1900-talet så hade antalet tiodubblats till sekelskiftet 2000. Denna kraftiga befolkningsutveckling beror inte bara på att kommunen har utvidgats geografiskt utan även på tätortens betydande expansion under dessa hundra år.

Bostäder och byggande

Från slutet av 1800-talet började Falkenberg växa i snabb takt. Från att ha varit en liten stad utmed Ätrans västra strand började nu nya områden planläggas. I takt med stadens industrialisering växte nya stadsdelar som Västra gårdet, Herting och Östra gårdet fram och staden kom att ligga på båda sidorna av Ätran.

Staten inrättade en egnahemslånefond 1904. Fonden skulle möjliggöra för människor att skaffa en egen bostad och den rådande bostadsbristen skulle byggas bort. Sammanhängande egnahemsområden började planläggas i städerna. I Falkenberg finns egnahemsbebyggelse framför allt på Herting, Västra gårdet och Östra gårdet. Byggandet av egnahem satte i gång på allvar efter första världskriget. Statens byggnadsbyrå gav ut typritningar för husen. Dessa typritningar

Befolkningsutvecklingen i Falkenberg under 1900-talet.

anpassades senare efter regionala skillnader och byggnadstraditioner.

År 1933 tillsatte den socialdemokratiska regeringen en bostadssocial utredning för att kartlägga och åtgärda landets bostadsförhållanden. Funktionalismen som introducerades i Sverige genom Stockholmsutställningen 1930 kritiserade den tätbebyggda staden och de trånga bostäderna. Genom nya sundare hus skulle folkhälsan förbättras. De ljusputsade funkishusen som uttryckte enkelhet och stilrena former blev vanliga. Många exempel på denna typ av bebyggelse går att se i Falkenberg, bland annat öster om Strandvägen på Herting, längs Södergatan på Västra gårdet och utmed Alegränd i närheten av järnvägsstationen.

Kvarteret Passaren vid järnvägsstationen.

Efter andra världskriget rådde det ekonomisk tillväxt och en pågående strukturomvandling i landet ledde till ett uppåtgående inom byggsektorn. På 1950-talet rådde en stor bostadsbrist i Sverige och så även i Falkenberg. Ett stort behov av byggande fanns och i Falkenberg startade Stiftelsen Hertingbostäder, det nuvarande FaBo. Bostadsmarknaden "socialiserades" och staten gav förmånliga lån till byggnation. Byggnaden präglades till stor del av välfärdspolitik. Bostaden ansågs vara en social rättighet. Allmännyttiga bostäder för mindre bemedlade började uppföras. Grannskapsenheter med bostadshus i tre våningar

och sadeltak placerade kring gemensamma gårdar och med tillgång till lekplatser, skola och närbutik karaktäriserade bostadsbyggnandet i Sverige från 1940-talet och framåt. Ett tydligt exempel på detta är de första flerfamiljsbostäderna på Herting som stod klara 1952. Där uppfördes under kort tid tolv stycken trevåningshus. De nya lägenheterna erbjöd mer rymliga och sunda boendeförhållanden.

Villkoren för egnahemslån enligt Kungliga byggnadsstyrelsen 1956 var att en enplansvilla skulle innehålla minst tre rum och kök och ha en minimiyta av cirka 70 kvadratmeter. Lägenhetsytan fick inte överskrida 125 kvadratmeter om inte särskilda förhållanden krävde detta. Belåningsvärdet kunde till 90% täckas av lån mot inteckning i fastigheten. Resten fick byggaren bekosta själv. Av lånet bestod vanligen 50% av ett bottenlån och återstående del av egnahemslånet som innehöll en ränte- och amorteringsfri del. Familjer med låg inkomst och flera barn kunde få årliga så kallade familjebostadsbidrag för att minska bostadskostnaderna.

Typritning för enplansvilla, arkitekt S.A.R. Birger Borgström. Ur Villabyggarboken 1945.

Egnahemsvillor uppfördes vanligen som monteringsfärdiga hus efter typritningar. Beställaren hade ofta begränsade ekonomiska förutsättningar och ett monteringsfärdigt kataloghus var det billigaste alternativet. Från

1900-talets början etablerades ett flertal företag som specialiserade sig på prefabricerad villaarkitektur. Två framstående företag var Boro-hus och AB Svenska Trähus. De gav ut kataloger med presentationer av olika hustyper. Ritningarna inkluderade även inredningar som garderober, kök och skåpsdetaljer. De monteringsfärdiga husen omfattade allt från mindre enfamiljshus till stora flerfamiljshus. Aktiebolaget Svenska Trähus i Stockholm anlidade framstående arkitekter men hade också eget arkitektkontor. Boro-hus var ett småländskt företag som från producerade villor

från 1922. Kataloghus finns på många platser i Falkenberg. De ovan nämnda företagen finns representerade med hus bland annat utmed Skepparegatan på Västra gärdet.

De stora kommunsammanslagningarna i Sverige 1952 ledde till ett ökat byggande av medborgarhus och folkets hus. Det uppkom även ett ökat behov av nya kommun- och stadshus. Denna tendens är tydlig i Falkenberg. År 1953 invigs Folkets Hus vid Stortorget. Stadens nya stadshus står färdigt 1959 efter ritningar av arkitekt Lennart Tham. År 1965 inleddes det statligt styrda miljonprogrammet. Regeringen hade tagit beslut om att en miljon bostäder skulle byggas inom en tioårsperiod. Under 1960-talet byggde Stiftelsen Hertingbostäder 370 nya lägenheter i staden. Bland annat byggdes hyreshus i kvarteret Relingen på Västra gärdet och i Sloalyckan på Östra gärdet. Storskaliga byggen med högt tempo resulterade i enhetliga hus. Detta var bland annat ett resultat av lånetaken från staten och den ökade bostads-

**Överst: Folkets hus vid Stortorget.
Under: Stadshuset vid Rådhusorget.**

bristen. Många förknippar miljonprogrammet med hyreshus i tre eller fler våningar, men ungefär en tredjedel av det byggnadsbestånd som uppfördes under denna tid var småhus.

Halland var ett av de län i Sverige där andelen bostäder i småhus översteg flerbostadshusen. I Falkenberg, som har en övervägande del småhusbebyggelse, är detta tydligt. Från slutet av 1960-talet och under 1970-talet sker en markant ökning av villabyggandet. Stora delar av Västra gärdet, Hjortsberg och hela Slättenområdet bebyggdes med villor.

Vid kommunsammanslagningen på 1970-talet gick de före detta småkommunernas allmännyttiga bostadsföretag samman och bildade Falkenbergs Bostads AB. Det nya bolagets första projekt blev två hus på Hallanäsgratan och 70 lägenheter på Tröingeberg.

De svenska stadskärnorna genomgick omfattande förändringar under 1960- och -70-talen. Även i Falkenberg genomgick centrum en sanering. Centrumvaruhus som Domus och centrala parkeringshus fick ersätta den äldre kvartersbebyggelsen.

Efter 1970-talets energikris stagnerade byggbranschen. Regeringen stimulerade marknaden på 1980-talet genom att införa ett

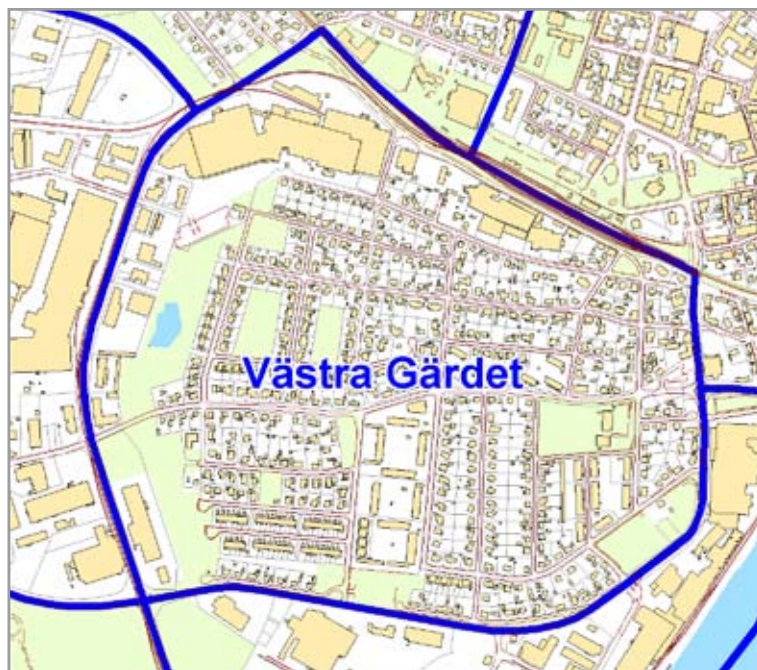
ROT-bidrag. Förkortningen står för reparation, ombyggnad och tillbyggnad. Befintliga byggnader började byggas om i högre rad. Exempel på det går att se i kvarteret Kompassen och delar av Skotet på Västra gärdet där 1940-talshusen år 1985 genomgick omfattande förändringar som bland annat omfattade tilläggsisoleringar och fönsterbyten.

Byggandet tog dock fart igen och under 1980-talet byggdes bland annat ett flertal lägenheter i kvarteret Repslagaren i innerstaden samt i kvarteret Eldonet på Hjortsberg. I början av 1990-talet satsades det stort på området norr om den gamla E6:an. Då byggdes där över 200 lägenheter i en ny stadsdel, benämnd Falkagård.

**Överst: Det tilläggsisolerade kvarteret Kompassen på Västra gärdet.
Till vänster: Villor på Slätten, Spelmannen 4 - 7.**

1. VÄSTRA GÄRDET

Västra gärdet är en tydligt avgränsad stadsdel som omges av Nygatan i öst, Sanddynevägen i söder, Kvekatörpsvägen i väst samt järnvägen i norr. Området genomkorsas av den större Södergatan som är den gamla utfartsvägen mot Glommen och som i öst ansluter till Söderbron och Herting. Längs Södergatan uppfördes ett fåtal hus under 1900-talets början.

Stadsdelen präglas mycket av den närliggande hamnen och dess verksamheter samt de industrier som ligger utmed Kvekatörpsvägen och Schubergsvägen. Tidigare låg havet närmre inpå men Lövstaviken har sedan 1950-talet fyllts igen och använts som sop-tipp.

Idag utgörs Västra gärdet till största delen av bostadsområden men här finns även en del butiker. Det är en blandad stadsdel med dels enhetliga områden, dels större områden med heterogen bebyggelse.

Tidigare var Västra gärdet stadens utägor. Ett antal hus låg spridda i området, bland andra Lärkan 4 som byggdes i början av 1900-talet. I söder längs Sanddynevägen fanns bebyggelse under 1800-talet, troligen med koppling till sjöfarten. Kvarteret Åran var tidigare bebyggt med bostäder men är idag obebyggt så när som på en ensam villa.

Stadsdelen planlades under 1930-talet och kvarteren närmast järnvägen började bebyggas. Sedan dess har nya kvarter kontinuerligt bebyggts och idag inrymmer Västra gärdet tidstypiska byggnader från 1930-talet till 1980-talet.

Västra gärdet uppvisar olika karaktärer och en tydlig gräns går vid Trottegatan. Väster därom börjar en relativt homogen villabebyggelse från 1960- och 1970-talen. Troligen hade varvets start 1946 och stadens ökade industrialisering stor betydelse för stadsdelens utveckling.

SCHUBERGSTORPSSKOLAN

Ritningar till stadens nya folkskola var klara 1912, men det kom att dröja 14 år innan skolan stod färdig. År 1926 invigdes Schubergstorpsskolan i kvarteret Boken. Arkitekt var Elon Bernard. Skolan fick sitt namn efter Johan Schuberg som var Falkenbergss siste tullinspektör. I trapphuset finns freskmålningar med lokala motiv av konstnären Arvid Carlsson. Skolan har en central plats på Västra gärdet. Vid uppförandet bestod området kring skolan mest av öppen ängsmark och ett fåtal hus men från 1930-talet och framåt har kvarteren runt omkring bebyggts. Skolbyggnaden var i så dåligt skick på 1980-talet att

det fanns planer på att riva den och istället uppföra lägenheter och en ny skola. Dessa planer realiserades dock inte utan istället renoverades Schubergstorpsskolan och återinvigdes 1994.

BOSTÄDER

Västra gårdet består till övervägande del av låg bebyggelse, företrädesvis fristående villor men det finns även några kvarter med radhus i områdets sydvästra del. I Kompassen och Skotet ligger sammanlagt åtta tvåvånings hyreshus från 1940-talets slut och i kvarteret Relingen ligger nio tvåvåningshus från 1966, grupperade kring tre innergårdar. De två våningar höga hyreshusen vid Gjutängsvägen-Vegagatan, i kvarteret Lärkan, är bland de senaste tillskotten på Västra gårdet.

VÄSTER TORG OCH KV RELINGEN

På Västra gårdet planerades det tidigt för ett torg, kallat Väster torg. Detta skulle ligga i nuvarande kvarteret Relingen. De externa torgen var ett vanligt inslag i 1930- och -40-talets stadsplanering. Ännu på 1954 års stadskarta finns torget med i planerna. Kvarteret bebyggdes 1966 med hyreshus och något torg har aldrig inrympts på Västra gårdet. Relingen bebyggdes med sammanlagt 74 lägenheter som i första hand var ämnade för arbetare vid hamnområdets industrier.

GRÖNOMRÅDEN

Kvarteren är till stor del bebyggda och endast ett fåtal allmänna grönområden finns inom stadsdelen. I kvarteren Slåttern, Svalan och Duvan finns obebyggda området med lekplatser och parkbänkar. Mellan kvarteret Rampen och Pistolen, invid järnvägen, finns en grönyta som försetts med möbler och planteringar. I anslutning till Schubergstorpsskolan i kvarteret Boken finns en fotbollsplan. Planer har funnits att bebygga detta område med servicelägenheter. I stadsdelens sydvästra del ligger en öppen plats kallad Västra gårdet. Dessa öppna ytor är viktiga för en stadsdel som har så få gröna platser som Västra gårdet.

Schubergstorpsskolan 1956.
Foto A/B Flygtrafik, Dals Långed.

Gjutjärnsvägen - Vegagatan, kvarteret Lärkan.

Grönområde, kvarteret Duvan.

På Västra gårdet finns bebyggelse som tillkommit från 1800-talet fram till 2000-talet. Hur stadsdelen har vuxit fram går att avläsa i de olika kvarterens bebyggelse. Många kvarter har genomgått successiva förändringar vilket enskilda byggnader vittnar om. Det går dock att urskilja ett antal områden med mer eller mindre enhetliga karaktärer. Inom Västra gårdet har sex värdeenhetsliga områden valts ut, vilka alla representerar olika tider på ett tydligt sätt.

1. Kompassen och del av Skotet

Området består av nio tvåvåningshus uppförda mellan åren 1948 och 1951.

2. Vikingagatan och Södergatan; del av kvarteret Rodret

Området består av fristående villor från 1930- och -40-talen.

3. Masten och del av Rodret

Längs Skepparegatan och Vegagatan ligger ett 40-tal fristående enplansvillor från 1950-talet.

4. Staren, Skatan, Trasten, Svalan, Duvan och Sippan

Kvarteren består av enhetlig villabebyggelse från 1970-talet.

5. Draggen, Trossen, Seglet, Riggen, Ratten och Flaggan

Området omfattande fem kvarter består av en sammanhängande radhusbebyggelse från 1960-talet.

6. Området söder om järnvägen

Området närmast järnvägen var bland de första områden som bebyggdes på Västra gårdet. Idag finns här en blandad bebyggelse med några kvarvarande goda exempel på det tidiga 1900-talets villaarkitektur.

7. Kvarteret Rosen, radhuslängorna

Mot Södergatan i kvarteret Rosen ligger sju enhetligt utformade radhuslängor från 1940-talet.

8. Stafsinge strand

Kvarteret Sommarlust, som består av små fritidshus anpassade för permanentboende, och ett angränsande område med blandad bebyggelse från hallandslängor till moderna hus.

**De två husen längs
Sören Falkmansgatan.
Här tydliggörs skillnaden
mellan den ursprungliga
entréutformningen och
den förändrade med
tillbyggt soprum.**

1:1. KOMPASSEN OCH DEL AV SKOTET

I kvarteret Kompassen och delar av kvarteret Skotet ligger åtta tvåvåningshus med inredda vindar. Området planlades 1934.

Det första huset i Kompassen 1 byggdes 1946 av Ekparkett och var ämnat åt företagets anställda. Arkitekt var Sven Andersson. Huset kom att inrymma totalt 14 trerumslägenheter, varav två placerades på vinden. De åtta återstående husen, inrymmande totalt 99 lägenheter, uppfördes av HSB mellan åren 1948 och 1951. Denna typ av lamellhus var vanligt förekommande i Sverige under 1940-talet.

Kvarteren angränsar till hamnen som med sina storskaliga silobyggnader har en stor påverkan på kvarteren. Husen uppfördes företrädesvis åt arbetare med koppling till hamnen och varvet. Den stora varvsverksamheten i Falkenberg startade samma år som det första av de åtta husen byggdes.

I Kompassen grupperar sig husen kring en öppen grönyta med lekplats, sittplatser, piskställningar och gångar av kalksten. Lamellhusen bildar tillsammans ett avgränsat gårdsrum.

Fyra garageplatser inrymdes från början i källaren i Skotet 21. Med den ökande privatbilismen uppkom senare ett behov av fler parkeringsplatser och den nya detaljplanen från 1960 möjliggjorde ett byggande av fristående garagelängor. Garagen byggdes i kvarteret Skotet och består av två längor.

Bostadshusen uppfördes med den för 1940-talet typiska släta putsen i ljusa kulörer. Samtliga hus hade tidigare tvåluftsfönster, vilket var det vanligaste under denna tid. Under 1940-talet var det också vanligt med omsorgsfullt utformade entréer i trä med glastrutor. I Kompassen och Skotet fanns tidigare inåtgående trädörrar. Över de svagt markerade entréerna satt mindre skärmtak. Troligen var de ursprungliga balkongfronterna gjorda i finkorrugerad plåt, som var det vanligast förekommande under denna tid.

Husen har olyckligtvis fått ett nytt uttryck genom senare förändringar. År 1985 tilläggsisolerades fasaderna med steniplattor, balkongfronterna byttes ut, taktäckningen som tidigare var lertegel byttes till lättbetongpannor och portar och fönster i lackerat aluminium sattes in. Det är nu perspektivfönster i åtta av husen. De gamla sopnedkasterna i trapphusen kompletterades i samband med ombyggnaden med sophus vid entréerna vilket har haft stor påverkan på husens exteriörer. Genom tilläggsisoleringen har fönstren som tidigare låg i linje med fasaden blivit inskjutna. Det äldsta huset, Kompassen 1, har inte genomgått lika omfattande förändringar som de övriga. Här finns den gamla putsfasaden och de ursprungliga entréerna kvar, men portarna är nya.

Värdering och rekommendationer Kompassen och del av Skotet

Tvåvåningshusen i kvarteret Kompassen och delar av Skotet utgör en väl sammanhållen miljö. Trots husens exteriöra förändringar avspeglas det sena 1940-talets och det tidiga -50-talets arkitekturstil. Garagelängorna i Skotet är en tidstypisk del av miljön och bör värnas. Det är viktigt att husens skala bibehålls och att innergården förblir öppen. Balkongerna bör inte glasas in. Den slätputsade fasaden på Kompassen 1 bör bibehållas och likaså entréernas utformningar som tydliggör 1940-talets formspråk. Ett återställande av fasaderna på de övriga husen skulle höja områdets värde. Vid ett eventuellt framtida fönsterbyte bör perspektivfönstren bytas mot tvåluftsfönster i trä.

Byggnader bör ej rivas. Vidare bör vid framtida ändringar fasader återställas till ursprungligt skick med ljus kulör samt takmaterialet utgöras av rött lertegel.

Värdering och rekommendationer del av Skotet, Rodret och Masten

Husen på Vikingagatan utgör, trots en del senare förändringar, en samlad gatubild som är viktig att värna. Husens proportioner bör bibehållas och tillbyggnader i form av takkupor och uterum bör hädanefter undvikas mot gatan. Tvåvåningshusen längs Södergatan har ett kulturhistoriskt värde genom att de vittnar om de funktionalistiska ideal som var rådande vid denna tid. Husen har med sina fyrkantiga hustyper och flacka tak en för 1930-talet tidstypisk utformning som bör bibehållas. Fönstren i två och fler lugter som ligger i liv med fasaden bildar karaktärsskapande fönsterband, i vissa fall genom placering nära hörnen. Detta uttryck bör bibehållas. Husen bör inte tilläggsisoleras utvändigt. Vid eventuella fönsterbyten bör fönstrens ursprungliga indelning och storlek bibehållas. Aluminiumfönster bör absolut undvikas. Färgsättning bör fortsättningsvis vara ljus, vilket överrensstämmer med det för 1930-talet rådande idealet. Vid förändringar i området bör hänsyn tas till den befintliga miljön.

Kvarteret Rodret.

1:3. DEL AV KVARTEREN MASTEN OCH RODRET

I kvarteret Masten och i Rodret längs Skepparegatan ligger ett 40-tal fristående villor från sent 1950-tal, men framför allt från 1960-talet. Kvarteren planlades 1934 och tomterna delades in 1943. Många av husen uppfördes som monteringsfärdiga kataloghus från de stora företagen AB Svenska Trähus och Boro-hus Ritkontoret Landsbro. Det var bland annat HSB som lät uppföra flera av husen, vilka senare såldes.

Området med sin traditionella småhusbebyggelse utgör en väl sammanhållen miljö genom byggnadernas, till största del, enhetliga utformning. Husen ligger snett i förhållande till gatusträckningen vilket är karaktärsskapande för området. Som så typiskt för denna tids byggnader består husen av ett plan och källare. Det finns dock ett par hus i 1,5 plan. Fasaderna består till övervägande del av gult och rött tegel. Sadeltaken är täckta av tegelpannor.

Masten.

Rodret.

Trädgårdarna avgränsas mot gatan av låga staket och buskar. I ett fåtal fall finns de ursprungliga staketerna från 1960-talet bevarade.

Dessa har en tidstypisk utformning och ett arkitekturhistoriskt och estetiskt värde och är därför viktiga att bevara.

Värdering och rekommendationer för del av Masten och Rodret

Det kulturhistoriska värdet ligger i helheten som omfattar byggnaderna, dess placering i förhållande till gaturummet, staket och trädgårdar. Husens proportioner som är karaktärsskapande för området bör bevaras. Taken bör bevaras intakta vad gäller utformning, lutning och taktäckning. Påbyggnader av takkupor bör inte tillåtas. Fasadtegllet bör bevaras och avvikande beklädnader, i form av panel, undvikas.

1:4. STAREN, SVALAN OCH DEL AV TRASTEN, DUVAN M.FL.

I kvarteren Staren, Skatan, Trasten, Svalan, Duvan och Sippan ligger en enhetlig villabebyggelse från 1970-talet. Husen uppfördes i slutskedet av den landsomfattande byggnadsexpansion som framför allt omfattade bostäder. I kvarteren finns ett 50-tal villor efter likartad modell. Det som präglar området är gatusträckningar med homogena hus både vad gäller utformning och placering på tomten.

I Staren, Svalan, Duvan längs Hagagatan och Sippan längs Bermansgatan ligger enplansvillor med källare. I kvarteret Staren byggdes husen mellan åren 1970 och 1975. Samtliga hus ligger med långsidan mot gatan. Fasaderna var till en början enhetliga men ett antal hus har under senare år genomgått vissa förändringar. Den ursprungliga fasaden bestod av vitt fasadtegel i kombination med liggande brunmålad panel – en särpräglad 1970-talsarkitektur. Sadeltaken har en vinkel på 27 grader och är täckta med betongpannor.

Enligt gällande stadsplan fastställd 1973 är området avsett för byggnader med en våning vilket har kommit att prägla gatubilden. Påbyggnader får stor inverkan på stadsbilden. Enligt bygglovshandlingar från 1980-talets början har förfrågningar gällande takkupor fått avslag med anledning av detta. Tyvärr har dock en del av byggnaderna fått tillskott i form av takkupor, snickarglädje, träpanel och farstukvistar. Dessa tillägg avviker från områdets ursprungliga karaktär.

Sippan.

Gaturummet och tomterna skiljs i de flesta fall åt av låga staket. Ett annat karaktärsdrag är entréerna som ligger centrerade på fasaden mot gatan och består av en rak trappa och tidstypiska trappräcken.

Längs Bermansgatan i kvarteret Trasten ligger enhetliga 1,5-plansvillor utan källare från 1970-talet. Den första ansökan om

bygglov inkom från bolaget AB Markplane-
ring i Göteborg 1972 och omfattade sex villor.
Husen, inrymmande sex rum och kök, ritades
av Aktiebolaget Elementhus. Samtliga har
gaveln vänd mot gatan förutom där Haga-
gatan möter Bermansgatan och tre villor har
placerats med långsidan mot gatan. Fasa-
derna består av gult fasadtegel och lockpanel
på bottenvåningen och stående slätpanel

på andra våningen. Garagebyggnader ligger
mellan husen. Sadeltaken som går i linje med
gavelfasaderna är fortfarande oförändrade
och saknar tillskott i form av takkupor.

Mellan husen och gatan finns små tomter
omgärdade av antingen häckar eller staket.
Återkommande på flera av tomterna är de
vintergröna växterna som var ett vanligt in-
slag på villatomterna från 1970-talet.

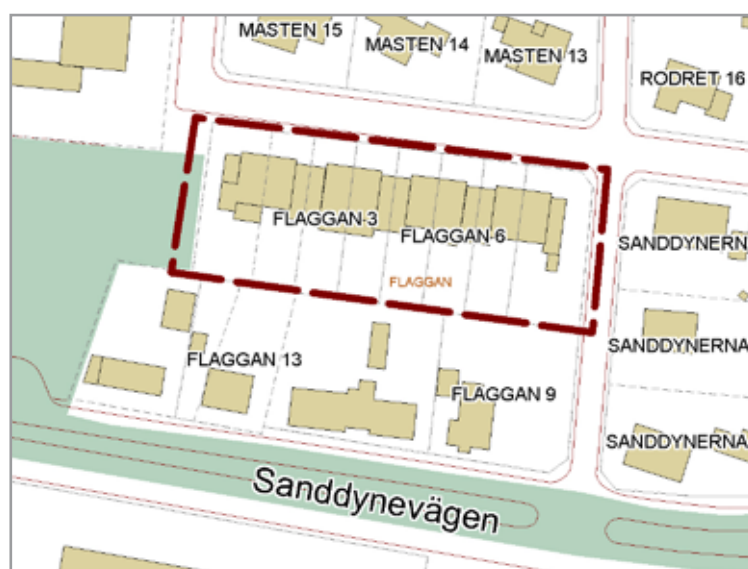
Värdering och rekommendationer för kvarteret Staren m.fl.

Under 1960- och -70-talet var byggnationen av villor stor. Många av dessa villakvar-
ter har sedan dess genomgått omfattande förändringar. I flera fall verkar det som en
strävan i sig har varit att frångå den enhetlighet som präglar flera av dessa områden.
Genom att istället se till områdenas helhet och värna deras särdrag kan områdena
bibehålla sina kvalitéer utifrån de förutsättningar som skapades när husen uppfördes.
Området från kvarteret Staren till Sippan besitter ett kulturhistoriskt värde just genom
den enhetlighet som fortfarande finns och genom sin utformning som är så tidstypisk
för 1970-talet, både genom färgsättning och materialval.

Ett bevarande av områdets tydliga bebyggelsekaraktär bör eftersträvas och ligga till
grund för eventuella förändringar. Särskilt husens sammanhållande proportioner,
fasader, färgsättningar och tak är viktiga att bibehålla. Påbyggnader som takkupor och
uterum mot gatan bör undvikas. Den fortfarande enhetliga färgsättningen i kvarteret
Trasten längs Bermansgatan bör bibehållas.

1:5. DRAGGEN, TROSSEN, SEGLET, RIGGEN, RATTEN OCH DEL AV FLAGGAN

I den sydvästra delen av Västra gårdet, i kvarteren Draggen, Trossen, Seglet, Rikken, Ratten och halva kvarteret Flaggan, ligger ett samlat område med kedjehus och radhusbebyggelse.

Långängsgatan, kvarteret Rikken.

Utmed Långängsgatan ligger radhus som började byggas 1967. (Se bild sid. 23.) Sökande för bygglov var Gullringshus AB i Halmstad. Husen har plana tak och stående lockpanel med en varierad färgsättning. Fönstren består av en luft. På framsidan ligger garage som avgränsar husen från varandra. På baksidan finns balkonger inskjutna i liv med fasaden. Här finns även tillbyggnader i form av uterum.

I kvarteret Flaggan ligger sammanlagt åtta parhus. Husen byggdes 1967 och arkitekt var Småhusbyrån AB i Malmö som även ritade de flesta hus på Slätten under samma tid. Lik-

nelser, främst i husens former med de sneda taken, går bland annat att göra till kedjehusen i kvarteret Markurell m.fl. (se kapitel 9: Slätten).

Mellan husen ligger garagen parvis. Karaktäriserande är de sneda taken. Fasaden består av vit internit och liggande panel. Panelen och de tvåglasade enluftsfönstren bildar vertikala band.

På senare år har tyvärr den tidigare enhetliga färgsättningen ersatts med en blandning av färger. Till och med de åtta parhusen i kvarteret Flaggan som för övrigt har helt sammanhållande exteriörer har fått en avvikande färgsättning i mitten.

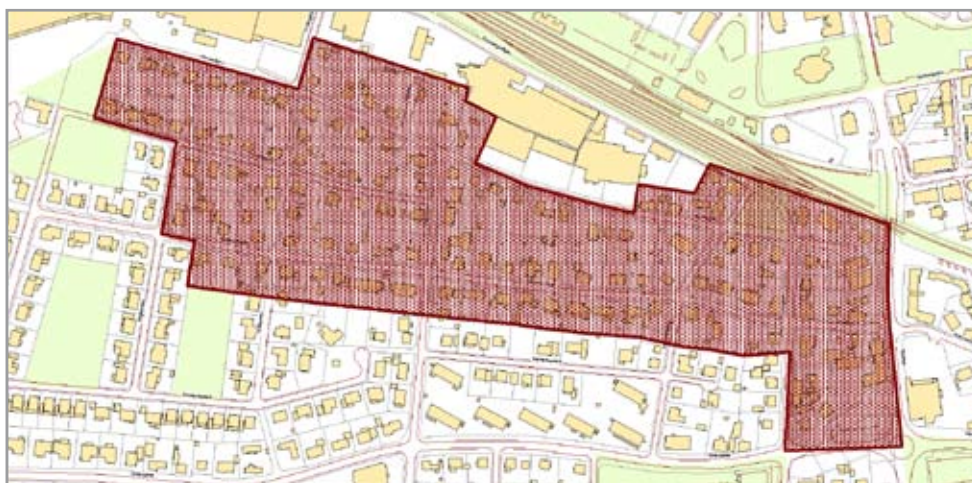
Kvarteret Flaggan.

Värdering och rekommendationer för kvarteret Draggen m.fl.

Kedje- och radhusen har en särpräglad 1960-talsarkitektur. De åtta parhusen i kvarteret Flaggan har höga arkitektoniska kvaliteter. I samtliga kvarter, men främst i kvarteret Flaggan, bör en reglering av färgsättningen förekomma för att förhindra alltför stora kontraster.

1:6. OMRÅDET SÖDER OM JÄRNVÄGEN

Området som sträcker sig söder om järnvägen hör till det tidigast bebyggda inom Västra gårdet. Det är en samlad miljö med heterogen karaktär. Området uppvisar en kontinuerlig utveckling med bebyggelse från hela 1900-talet och man kan därför visa på flera olika karaktärer.

Rampen 34.

Närmast järnvägen ligger ett par äldre byggnader. Rampen 34 har röda tegelfasader med en markerad och profilerad takfot, korpostfönster, en grönmålad dubbeldörr och ett sadeltak täckt med plåt. Den andra byggnaden inrymmer idag en persienfabrik. Huset har byggts till, fått nya fönster och klätts med eternitplattor under senare år.

Gjutångsvägen, kvarteret Skålen.

Utmed Gjutångsvägen ligger ett antal välbevarade villor som byggdes under 1920-talet. Husen har fasader med falckenbergsputs. Sadeltaken, varav ett är brutet, är täckta med rött tegel. Skålen 20 uppfördes åt familjen Hedström 1922 och arkitekt var Carl Landsten som troligen även ritat de angränsande husen.

Kvarteret Skäran.

I kvarteret Skäran, Rampen och Slangen ligger ett antal välbevarade egnahemsvillor i 1,5 plan. Karaktäriserande är sadeltaken med relativt stark lutning täckta med tegel. Entréerna har oftast en enkel utformning med en trappa med smäckra trappräcken och små skärmtak som kröner dörren.

I kvarteret Slagan finns två likadana villor med tegelfasader. Trapppräckena har ett formspråk som är typiskt för 1950-talet.

Överst till höger: Kvarteret Slagan 1.
Under: Kvarteret Pistolen 4.

I kvarteret Pistolen ligger ett par flerfamiljshus. Fastigheten nummer 4 har en särpräglad och välbevarad funktionsarkitektur. Karaktärsskapande är den ljusa släta putsen, dörrrens utformning och balkongerna med fronter av tidstypisk finkorrugerad plåt som rundats i hörnen.

Värdering och rekommendationer för området söder om järnvägen

Området uppvisar en heterogen miljö med byggnader av skiftande karaktärer. Tre typer av hus har lyfts fram som extra kulturhistoriskt intressanta. De äldre husen utmed järnvägen, framför allt Rampen 34, bör bevaras.

I områdets västra del ligger en typisk egnahemsbebyggelse med flera välbevarade hus. Här är det viktigt att fasaderna, taken och husens dimensioner bibehålls samt att detaljer som entréer, dörrar och fönster, vilka är karaktärskapande och tidstypiska, bevaras. Villorna längs Gjutångsvägen i kvarteret Skålen är välbevarade exempel på 1920-talsarkitektur. Dessa har ett högt kulturhistoriskt värde då de är en av få sammanhängande miljöer från denna tid inom Västra gårdet. Husens exteriörer bör skyddas i plan. Det är av stor betydelse att takens röda lertegel och den karaktärskapande falkenbergsgypsen, som även är utmärkande för t.ex. Hertings västra kvarter, bibehålls.

Fastigheten Pistolen 4 uppvisar en typisk funktionalistisk arkitektur och är ett unikt exempel bland Falkenbergs flerfamiljshus. Ett bevarande av fastigheten bör säkerställas genom skyddsbestämmelser i detaljplan. Den släta putsen och de karaktärskapande balkongerna med den finkorrugerade plåten och det rundade formspråket bör bevaras.

1:7. KVARTERET ROSEN 17, radhuslängorna

Gatufasaden 2004. Foto Anna-Karin Skiöld.

I kvarteret Rosen 17 ligger sju radhuslängor med sex lägenheter i varje, uppförda efter ritningar av arkitekt Ernst Grönvall i slutet av 1940-talet. De är placerade snett i förhållande till gatulinjen. Husen är byggda i trä i två våningar med sadeltak. I slutet av 1980-talet ändrades fasaderna med balkonger över uteplatserna åt söder och utbyggda entrépartier åt norr. På de östra gavlarna är tillbyggda förråd. Taken är täckta med tvåkugliga betongtakpannor. Fasaderna är klädda med stående lockpanel, målade i ljusa färger med samstämde kulörer. Fönstren består av två lufter och är vitmålade liksom hörnbräddor och övriga snickeridetaljer.

Södergatan från väster före ombyggnaden.
Utsnitt ur vykort, foto A/B Almqvist & Cöster, Helsingborg.

Foto Christina Thunqvist.

Värdering och rekommendationer Kvarteret Rosen 17

Radhusen i Kvarteret Rosen har ett högt miljöskapande värde. Den sneda placeringen på tomterna och de lummiga trädgårdarna skapar luft och grönska längs gatulinjen.

Vid framtida underhållsarbeten bör byggnaderna få behålla sina träfasader med den milda färgskalan där varje huskropp har en enhetlig färg. Tillbyggnader och plank åt Södergatan bör undvikas.

1:8. STAFSINGE STRAND

Väster om stadsdelen Västra gårdet, söder om Sanddynevägen, ligger kvarteret Sommarlust med 154 kedjebyggda fritidshus. Sedan 1992 är husen enligt detaljplan tillåtna för permanentboende.

Stugorna består av ett närmast kvadratisk plan med loft. Entrén ligger i den inbyggda verandan, som förbinder husen med varandra i kedjor av som mest sju enheter. Kedjorna ligger orienterade i solfjäderform för mesta möjliga ljusinsläpp. Gavlarna mot

söder, husens framsidor, har treluftsfönster och ett litet enluftsfönster i gavelröset. Åt söder finns också altan med staket eller plank. De mer anonyma baksidorna har små enluftsfönster. Fasaderna är klädda med stående lockpanel som har målats i olika färger. Taken är täckta med rött tegel.

Biltrafik är inte tillåten mellan stugorna, som har kvar sin karaktär av fritidshus. År 2003 nyttjades ca 20 hus för åretruntboende.

Kvarteret Sommarlust från sydväst.

Stranden vid kvarteret Sommarlust var tidigt en populär badplats för falkenbergarna. Nordväst om kvarteret sträcker sig ett sammanhängande område med blandad bebyggelse från olika tidsepoker; från kvarteret Spejaren i öst längs Långrevsvägen och Blåmusslevägen till Pärlvägen i väst. Här finns

äldre bostadshus och uthus med anknytning till fiske och jordbruk tillsammans med nyare villor. Norr om Pärlvägen ligger en trelängad gård med en av längorna i korsvirke.

Husen har stora tomter och ligger orienterade söderut mot havet, skyddade av växtlighet mot Sanddynevägen.

Området kring Blåmusslevägen. Nere till vänster: vy åt väster.

Värdering och rekommendationer Stafsinge strand

Inom kvarteret Sommarlust bör tillåtas den lust till individuell utsmyckning och färgsättning som ofta kommer till uttryck i ett fritidshusområde. Stugorna bör dock behålla sin gemensamma planlösning, volym och röda taktegel. Viktigt är också att området är fortsatt bilfritt och att de avskiljande stigarna med gräs och planteringarna finns kvar.

I området kvarteret Spejaren t.o.m. Pärlvägen bör byggnaderna inte överstiga 1,5 plan. Den lummiga växtligheten mellan husen och mot Sanddynevägen bör värnas. De äldre husen bör behålla sin ursprungliga exteriör där sådan finns bevarad, såsom fasadmateriäl, fönster, dörrar, övriga snickerier, taktäckningsmaterial, skorstenar och färgsättning. Vid reoveringar rekommenderas en återgång till ursprungligt utförande efter rådgivning av antikvarisk expertis.

FOTO

Inventeringens digitala foton finns på CD hos Falkenbergs museum och på Stadsbyggnadskontoret i Falkenberg.

TIDIGARE INVENTERINGAR MED KARTOR

Falkenbergs kommun:

Falkenberg – stad att bevara. Populärutgåva av bevarandeplanen för Falkenbergs innerstad (1991)

Bevarandeplanen antogs av kommunfullmäktige 1986. Den bygger på en total byggnadsinventering som utfördes 1982 av Hallands läns museer, Landsantikvarien. (D.v.s. alla byggnader inom det avgränsade området inventerades.) Se karta sid 185.

Utvalda hus är klassade enligt:

- Byggnadsklass 1: Byggnad av större kulturhistoriskt värde, som inte får förändras exteriört. (Rött på kartan.)
- Byggnadsklass 2: Byggnad av större kulturhistoriskt värde, vars yttre form och allmänna karaktär ej får förvanskas. (Rödrutigt på kartan.)
- Miljöbeteckning M: Område av särskilt kulturhistoriskt värde och av stor betydelse för stadsbilden. Beteckningen omfattar även gator, torg och platser. (Blått på kartan.)

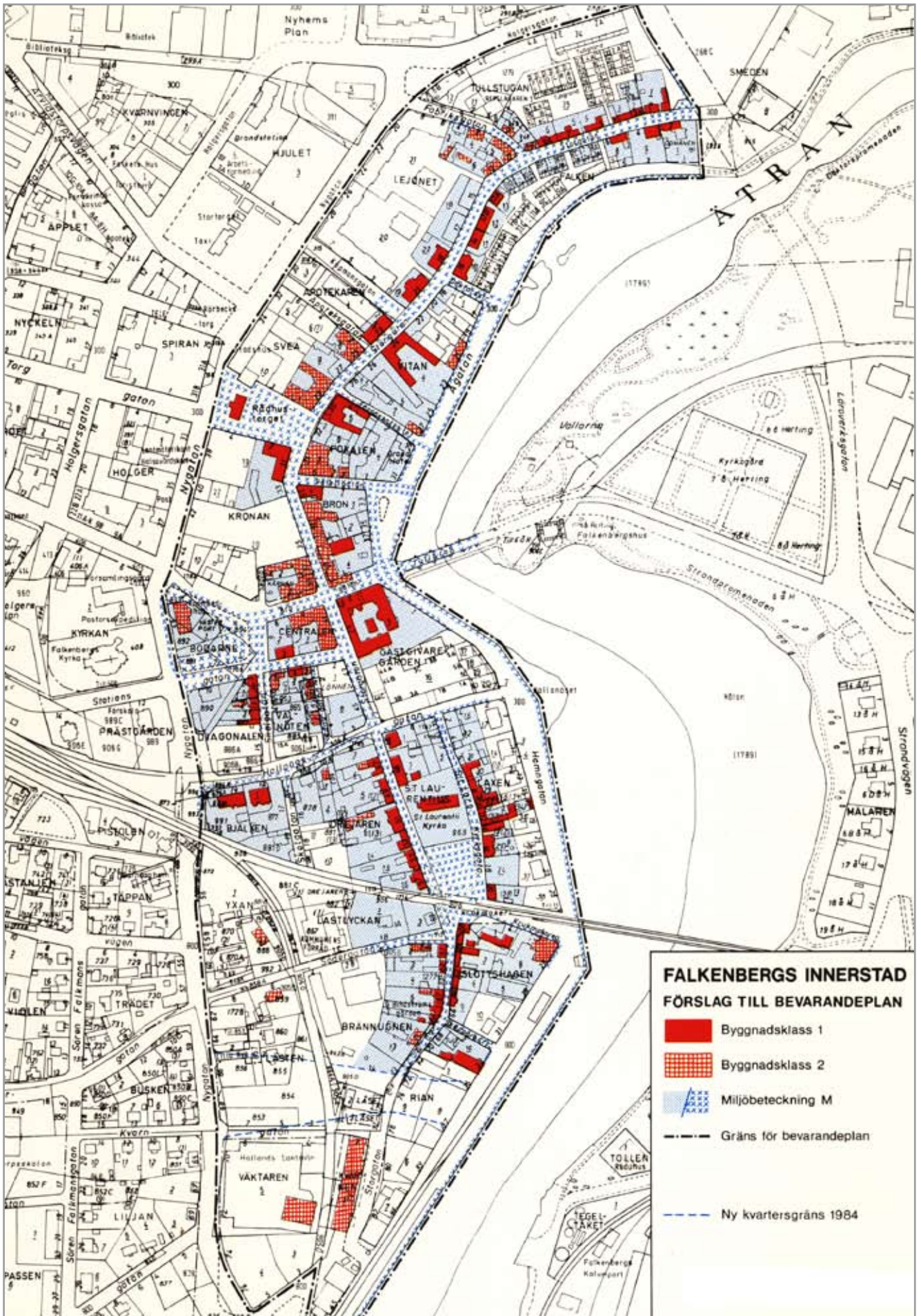
Falkenbergs kommun och Hallands läns museer, Landsantikvarien:

Förslag till bevarandeplan: Herting. Kv Mälaren, Mältaren, Planterlyckan, Ryggåsen och Tegelbacken. (1993)

Bevarandeplanen för delar av Herting antogs av kommunfullmäktige 1993. Underlaget är en total byggnadsinventering och kulturhistorisk undersökning som Landsantikvarien utförde 1984. Rapporten redogör för områdets kulturhistoriska värden och hur de bör bevaras. Materialet är avsett som underlag vid planfrågor i området.

Resterande delar av Herting utgör värdeenhетliga områden i "Stadens yttre årsringar", se sidorna 93 - 112.

Riksintresse:

1987 blev Falkenbergs innerstad utsedd av regeringen till riksintresse enligt dåvarande naturresurslagen, nuvarande miljöbalken. I hela Halland finns 42 kulturmiljöer av riksintresse varav sex i Falkenbergs kommun. Skrivelsen från riksantikvarieämbetet till regeringen inför utnämningen beskriver hur Falkenbergs stadskärna framstår ”som en av de värdefullaste och bäst bevarade stadsmiljöerna i södra Sverige, varför det är angeläget att den behandlas på sådant sätt att dessa värden bevaras åt framtiden till glädje också för kommande generationer”. (Citat och karta på sid. 146-147 ur ”Falkenberg – Stad att bevara”.)

Förutom det område som omfattas av bevarandeplanen ingår också kvarteren Kyrkan och Prästgården (se nedan), stationsområdet samt området kring kapellkyrkogården och borgruinen på andra sidan Tullbron. Beteckningen på riksintresset är KN 21.

Riksintressebegreppet avser att skydda kulturmiljön mot ingrepp som kan skada kulturvärdena i samband med planering och byggande. Kommunerna bör förebygga sådana ingrepp genom planbestämmelser. Länsstyrelserna ska uppmärksamma att värdena beaktas.

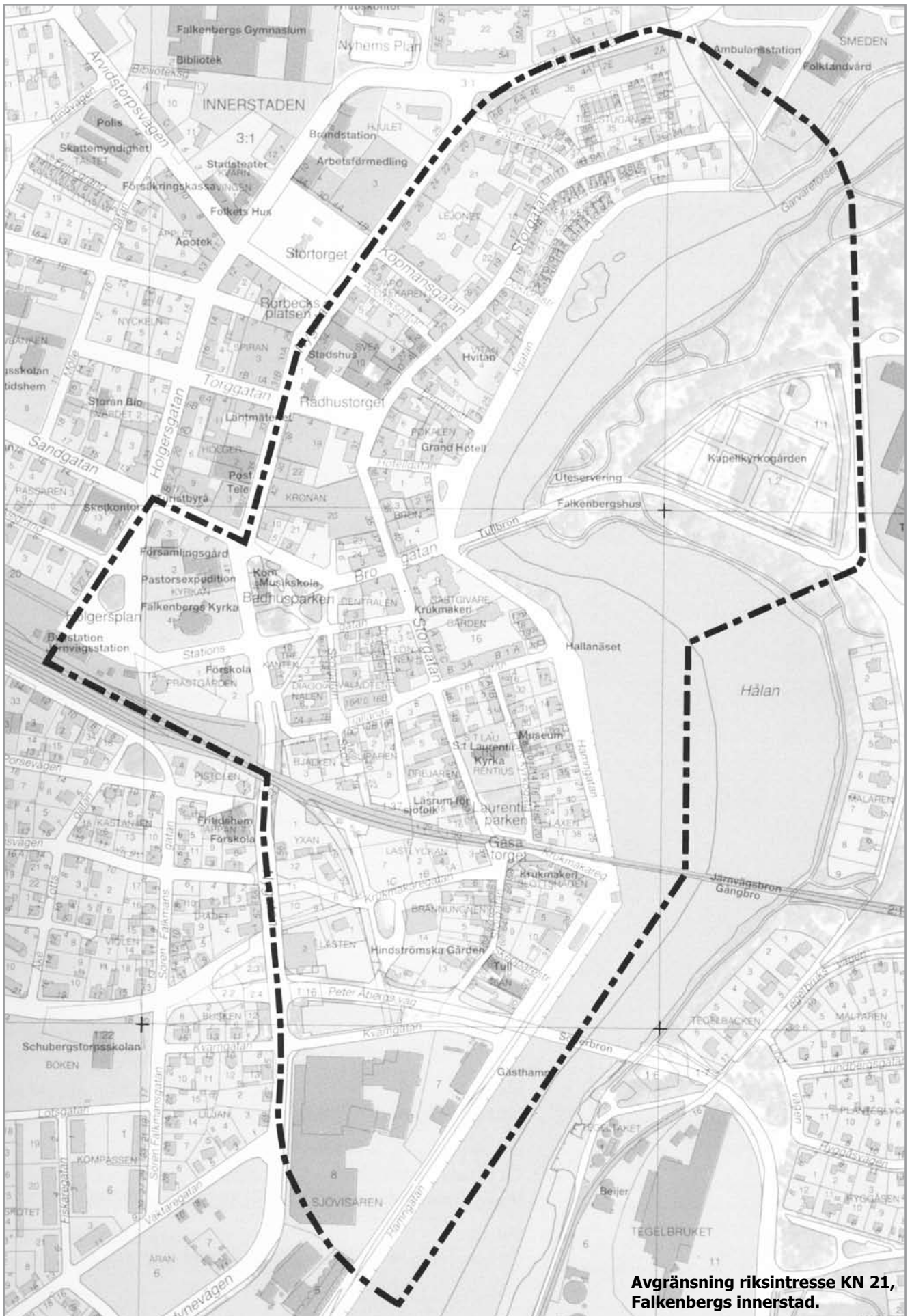
Falkenbergs kommun och Hallands läns museer, Landsantikvarien:

Kulturhistorisk undersökning av kvarteren Kyrkan, Prästgården m.fl. (1990)

Rapporten kompletterar bevarandeplanen med avseende på riksintresseområdet i stadens västra delar. Kvarteren Kyrkan och Prästgården samt området kring järnvägsstationen ingår i riksintresset men kom inte med i bevarandeplanen.

Dessutom undersöktes den numera till största delen rivna bebyggelsen i kvarteren Holger, Spiran (med f.d. Lyckan) och Hjulet samt Stortorget, d.v.s. området mellan Holgersgatan och Nygatan. Området angränsar i öster till bevarandeplanens och i väster till det område som inventerats i ”Stadens yttre årsringar”.

**Avgränsning riksintresse KN 21,
Falkenbergs innerstad.**

Falkenbergs kommun och Hallands läns museer, Landsantikvarien:
Kv. Svärdet och Nyckeln, Falkenberg. Kulturhistorisk undersökning. (1987)

1987 blev kvarteren Svärdet och Nyckeln aktuella i samband med planer för rivning och nybebyggelse. Hallands Läns museer, Landsantikvarien genomförde då en inventering och utförlig dokumentation av kvarteren på uppdrag av Kulturnämnden i Falkenbergs kommun.

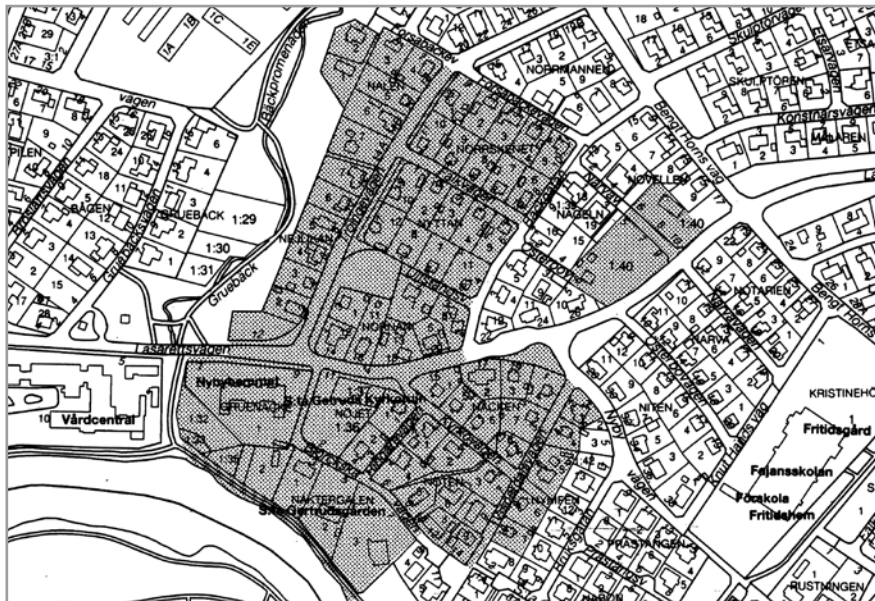
Sedan dess har stora delar av den gamla bebyggelsen i kvarteret Nyckeln rivits, men kvarteret Svärdet är fortfarande oförändrat. Kvarteret utgör värdeenhetsligt område 3:11 i "Stadens yttre årsringar". Se sidorna 53-56.

Hallands läns museer, Landsantikvarien:

Östra gårdet, Falkenberg. Kulturhistorisk undersökning av de äldsta egnahems-kvarteren. (1995)

I rapporten beskrivs byggnaderna i de äldre egnahems-kvarteren i det skick de befann sig 1995, mot bakgrund av en historik över området. Syftet var att sprida information om den kulturhistoriskt intressanta miljön.

Värdeenhetsligt område 4:7 i "Stadens yttre årsringar", Falkvägen i N-kvarteren, ligger inom detta område. Se sidorna 73-74.

Falkenbergs kommun och Hallands läns museer, Landsantikvarien:
Bygd att vårda! Kulturmiljövårdsprogram för Falkenbergs kommun (1991)

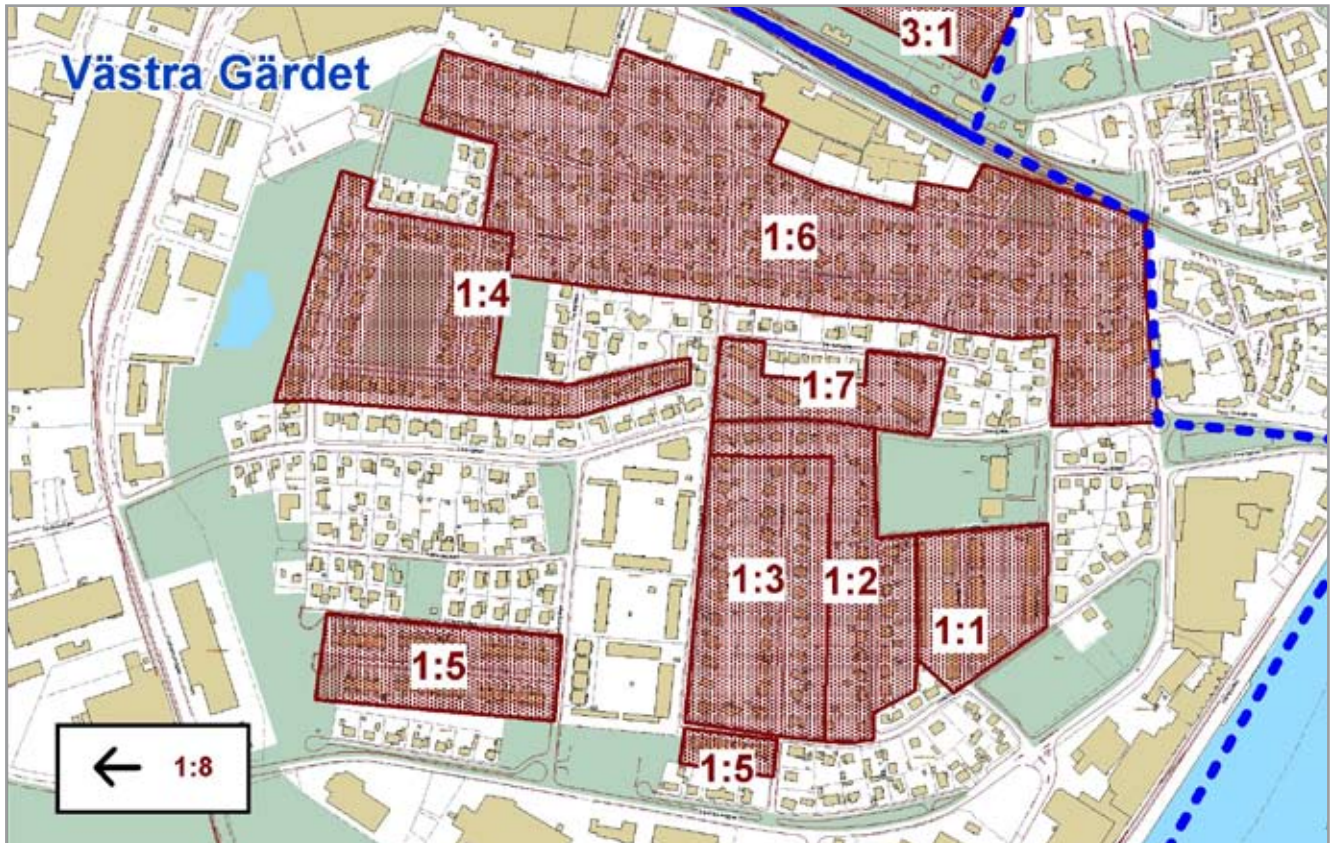
I programmet har valts ut särskilt värdefulla miljöer och objekt, i första hand på landsbygden. Bland de utpekade områdena finns även Falkenbergs innerstad och de kvarter i Herting som omfattas av bevarandeplanen. Vinbergs kyrkomiljö, som utgör värdeenhetsligt område 11:1 i "Stadens yttre årsringar" (sidorna 168-170), finns med i Bygd att vårda! som kulturmiljö nr 23.

ÖVRIGA KÄLLOR

- ABF Norra Halland och Falkenbergs kulturnämnd: *Stenhuggarna i Skrea* (1988)
- Anderson, Anders: *Skrea socken* (1952)
- Andersson, Torsten: *Människor och miljöer på Stafsinge strand* (2003)
- Boro-hus *Katalog nr. 13* (1936)
- Falkenbergs Bostads AB: *FaBo – alla tiders boende* (2000)
- Falkenbergs Bostads AB: *Jubileumsskrift. 50 år, 1950-2000*
- Falkenbergs Kultur- och hembygdsförening: *Falkenberg, staden som hembygd. Bidrag till Falkenbergs historia. Jubileumsskrift 1945-1995*
- Hallands Nyheter, artikel: *Västra gårdet och hamnen*.2000-10-17
- Hellström, Anna, Inst. för kulturvård, GBG:s universitet: *Badstugor i Falkenberg* (1994)
- Hägge, Eric: *Kommunalt sekel, Falkenbergs Stadsfullmäktige 1866-1965* (1966)
- Johansson, Ingeman m.fl: *Vinbergsortens Lantmannaförening 100 år* (2001)
- Jonsson, Leif: *Från egnahem till villa. Enfamiljshuset i Sverige 1950-1980* (1985)
- Kungliga bostadsstyrelsen: *Typritningskatalog* (1956)
- Larsson, Alrik: *En bok om Vinberg* (1972)
- Morup – Stafsinge hembygdsförening: *En bok om Stafsinge. Kust- och bondebygd med anrik herrgårdskultur* (1992)
- PRO Falkenbergs dokumentationscirkel: *Tider som flytt. En återblick på Herting, Hjortsberg och Skrea strand i Falkenberg*
- Rudberg, Eva, Svenska Turistföreningen: *Folkhemmets byggande under mellan- och efterkrigstiden* (1991)
- Stockholm AB SvenskaTrähus: *Monteringsfärdiga svenska trähus*
- Tidskriften hem i Sverige: *Villabyggarboken* (1945)

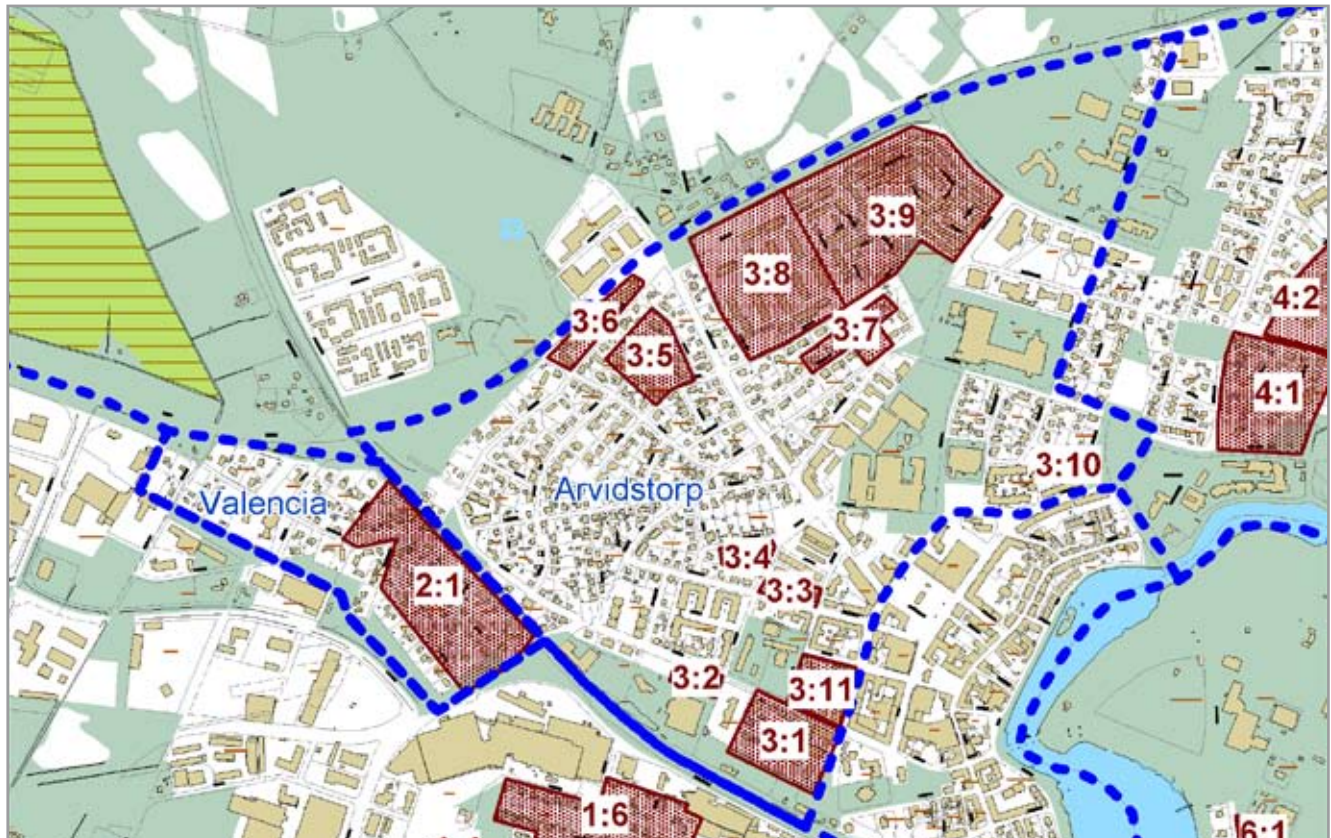
STADSELSKARTOR MED VÄRDE-ENHETLIGA OMRÅDEN

1. Västra gårdet

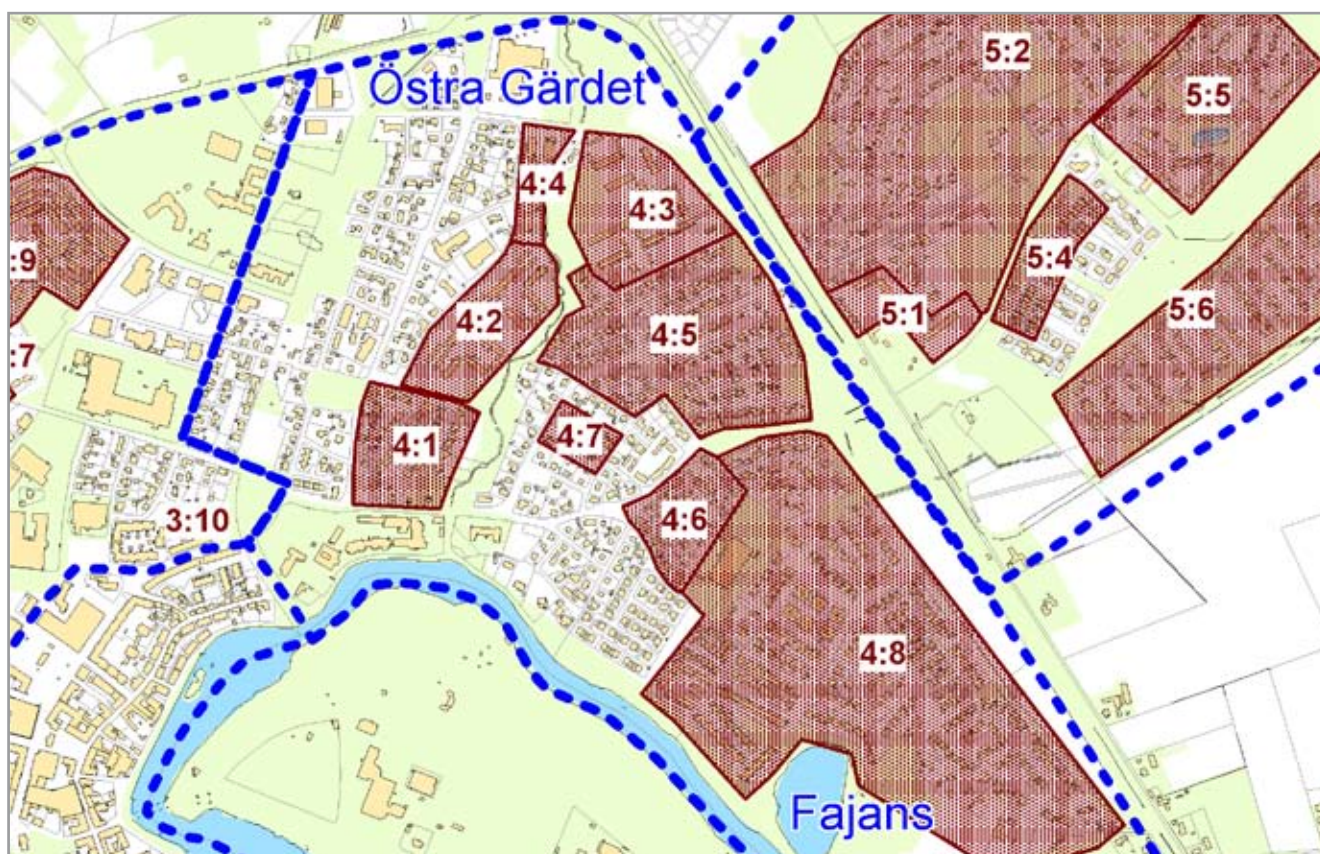

2. Valencia

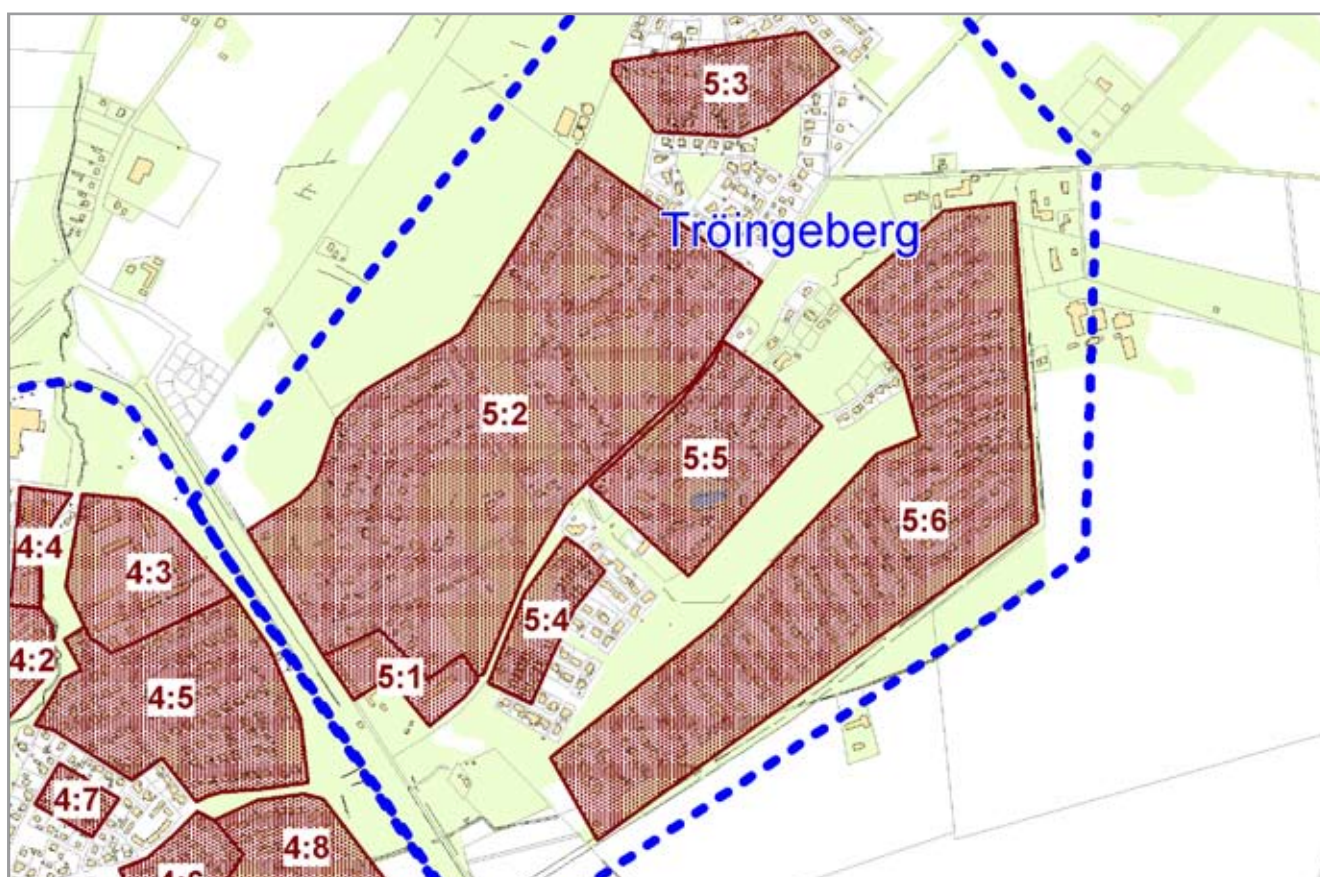
3. Arvidstorp och delar av centrala staden

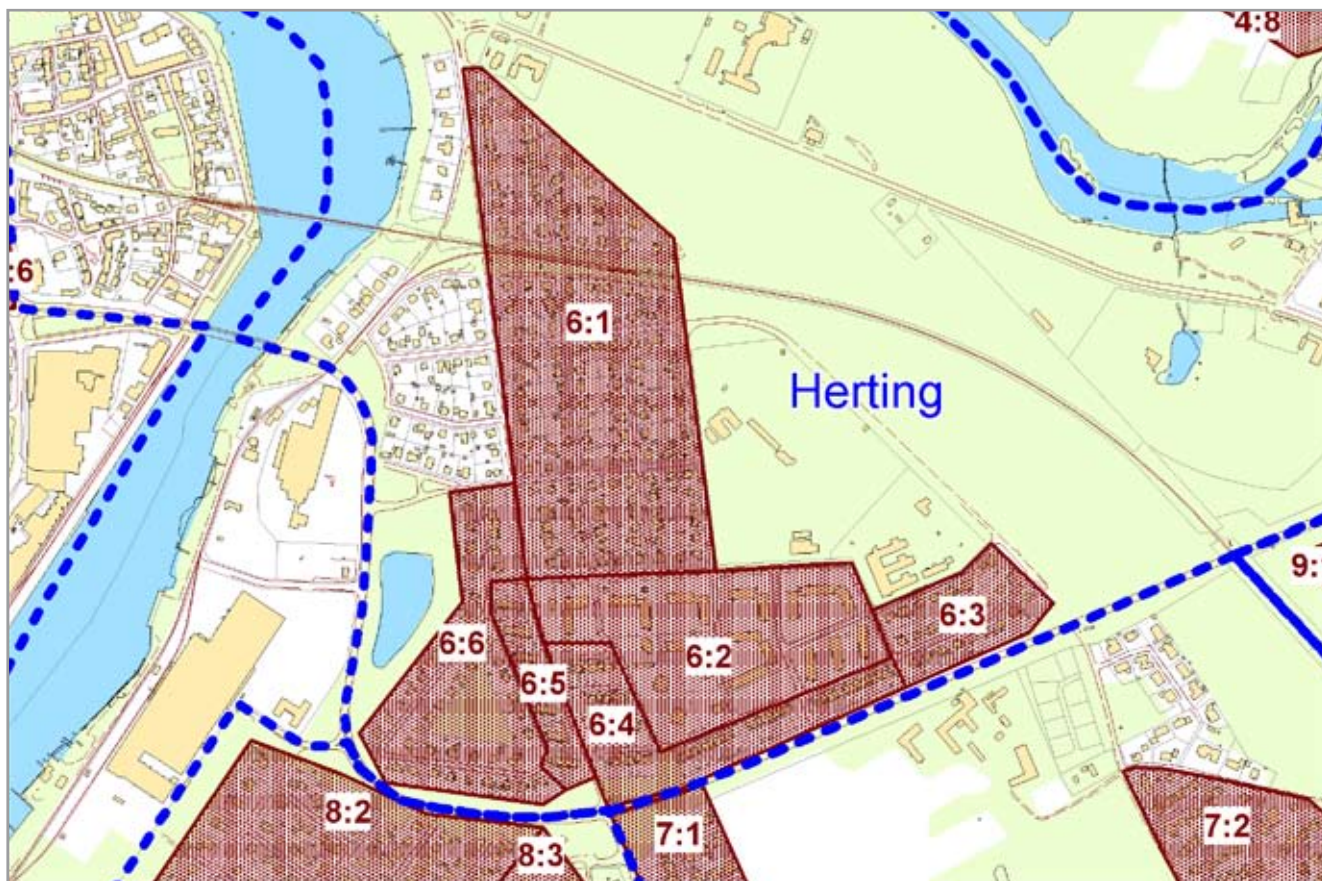
4. Östra gårdet och Fajans

5. Tröingeberg

6. Herting

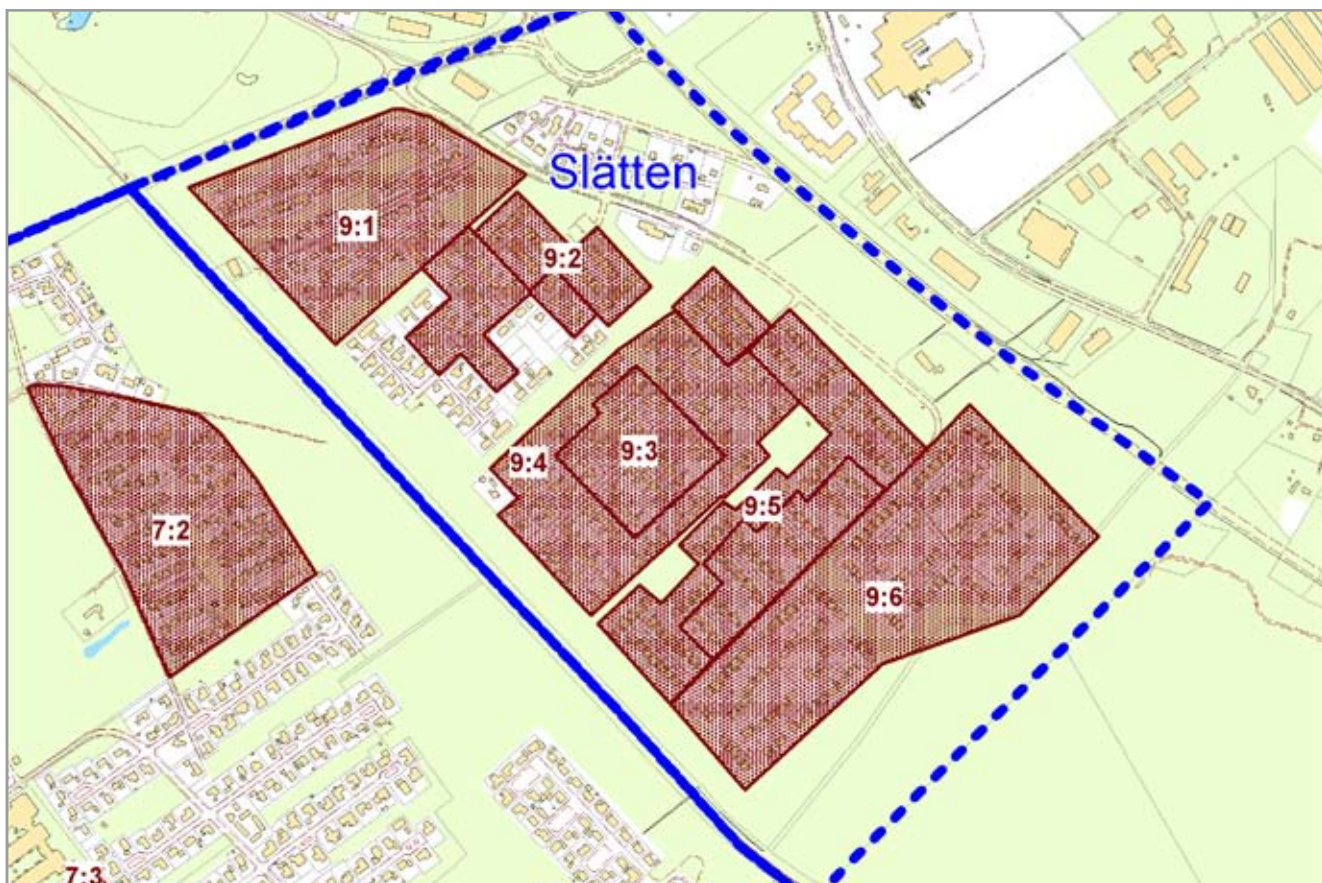

7. Hjortsberg / Kristineslätt

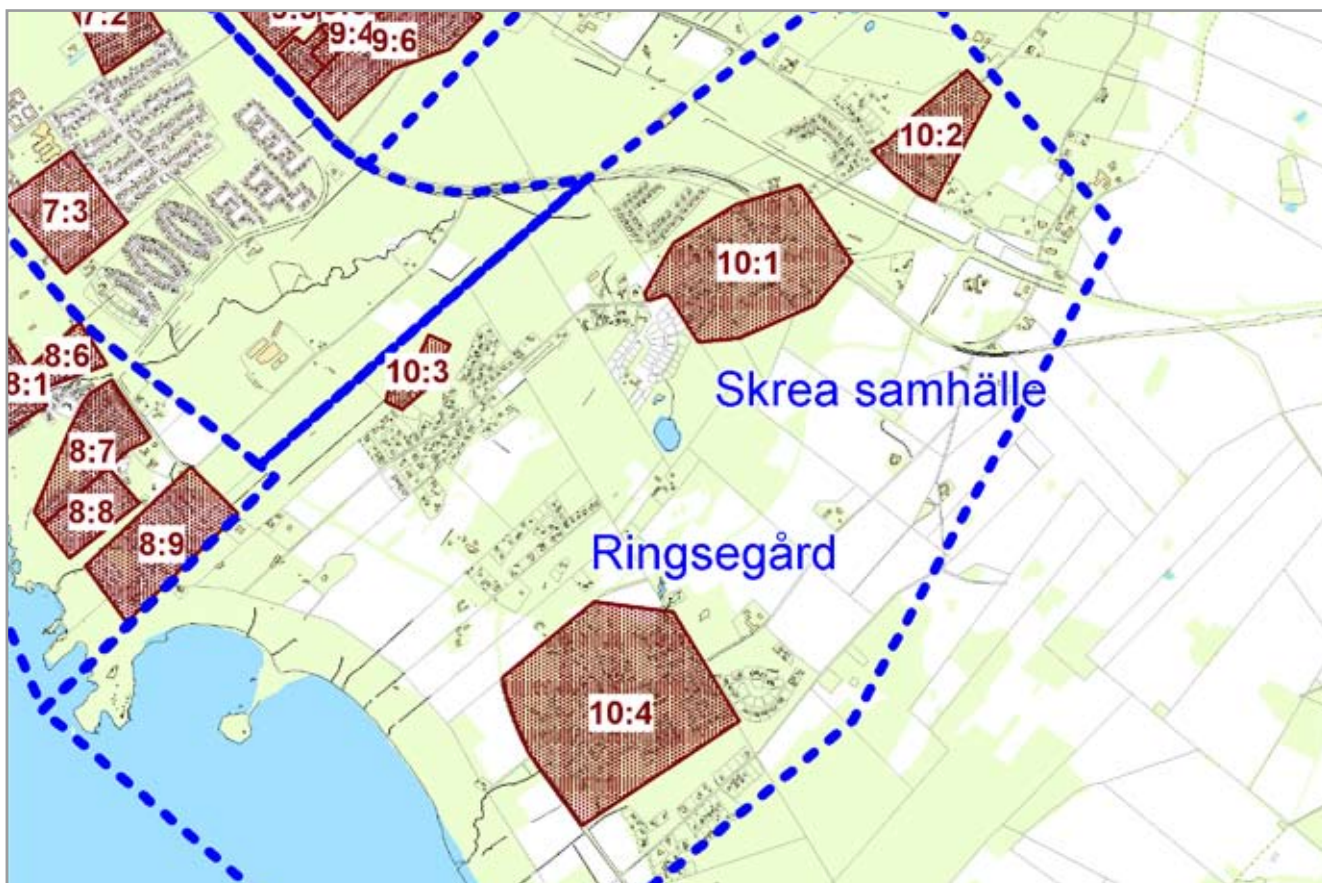
8. Skrea strand

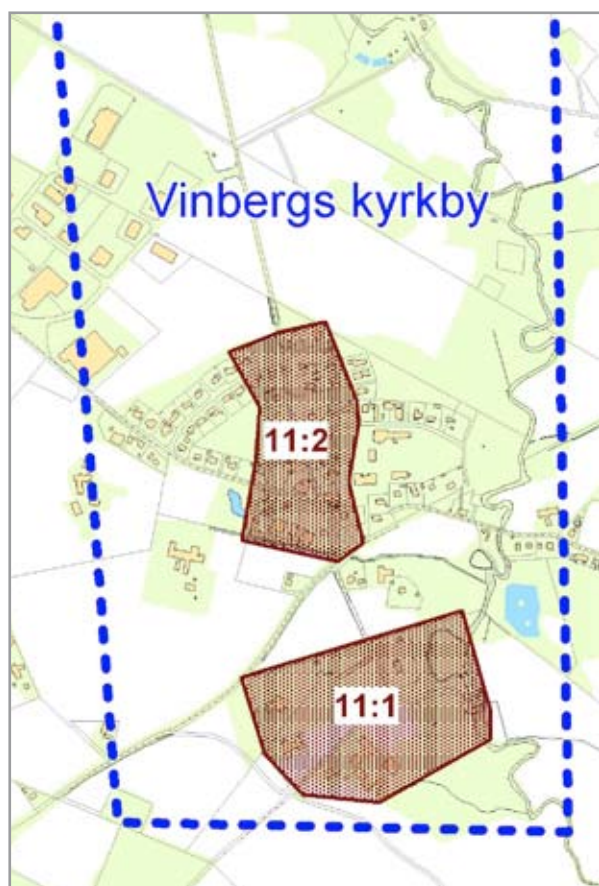
9. Slätten

10. Skrea samhälle / Ringsegård

11. Vinbergs kyrkby och samhälle

12. Skogstorp

